

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gabrielės Tamkevičiūtės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla
(BK 202 str.) kvalifikavimo problemos**
**Qualification issues of the unauthorised engagement in Economic,
Commercial, Financial or Professional activities (Art. 202 of the
Criminal Code)**

Vadovas: prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Recenzentas: lekt. Darius Prapiestis

Vilnius
2024

ANOTACIJA

Šiame magistro darbe analizuojamos pagrindinės neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 straipsnis) kvalifikavimo problemos. Darbe koncentruojamasi į esminių kvalifikavimo problemų atskleidimą bei kvalifikavimo kriterijų pateikimą, todėl didelis dėmesys skiriamas ne tik nusikalstamos veikos sudėties požymiams, bet ir šios veikos sampratai, kilmei, raidai ir vietai baudžiamojo įstatymo sistemoje. Tiriant neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla kvalifikavimo problematiką analizuojami ir užsienio valstybių teisiniai reglamentavimo modeliai šios veikos atžvilgiu.

Pagrindiniai žodžiai: neteisėtumas, uždrausta, versliškumas, stambus mastas, baudžiamoji, administracinė, kvalifikavimas.

This master's thesis analyzes the main qualification issues of the unauthorised engagement in Economic, Commercial, Financial or Professional activities (Art. 202 of the Criminal Code). The focus is on revealing fundamental qualification problems and presenting qualification criteria, with significant attention given not only to the elements of criminal offence but also to the concept, origin, development, and place of this offence in the criminal law system. In examining the qualification issues of unauthorised engagement in Economic, Commercial, Financial or Professional activities legal regulatory models of foreign countries regarding this criminal offence are also analyzed.

Key words: illegality, prohibited, entrepreneurship, large scale, criminal, administrative, qualification.

TURINYS

IŽANGA	2
1. EKONOMINIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS	5
1.1. Ekonominių nusikalstamų veikų samprata	5
1.2. Neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla reglamentavimas Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse	7
2. LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 202 STRAIPSNIO SUDĖTIS	14
2.1. Objektvieji požymiai (objektas, objektyvioji pusė)	14
2.2. Versliškumas ir stambus mastas kaip būtinieji veikos požymiai	23
2.3. Subjektyvieji požymiai (subjektas, subjektyvioji pusė, tikslas, motyvas)	25
2.4. Ūkinės, komercinės, finansinės ir profesinės veiklos sąvokų išaiškinimai	27
3. KVALIFIKAVIMO PROBLEMOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ PRAKTOKOJE	29
3.1. Neteisėtumo požymio inkriminavimas ir problematika	29
3.2. Uždraustos veiklos išaiškinimai ir problematika	32
3.3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 202 straipsnio atskyrimas nuo kitų nusikalstamų veikų	34
3.4. Dažniausi Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 202 straipsnio taikymo atvejai Lietuvos Respublikos teismų praktikoje	40
4. BAUDŽIAMOSIOS IR ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS ATRIBOJIMAS 42	
4.1. Atskyrimo kriterijai ir kvalifikavimo problematika	42
4.2. Palyginimas su kitų valstybių taikomais atskyrimo kriterijais	46
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IŽANGA

Temos aktualumas. Analizuojant daugiamečę Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – **BK**) 202 straipsnio taikymo praktiką pastebėtina, kad Lietuvos teismai susiduria su atskirų kategorijų kvalifikavimo problemomis. Tobulėjant visuomenei ir vystantis naujoms technologijoms, verslo šakoms, bręstant naujoms ūkininkavimo idėjoms šio straipsnio taikymo atvejų, kartu ir kvalifikavimo problemų, daugėja. Remiantis statistiniais duomenimis, bylos dėl BK 202 straipsnio taikymo buvo vienos iš dažniausių BK XXXI skyriaus atžvilgiu, kurias nagrinėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas per 2018–2023 metų laikotarpį. Be bendrojo pobūdžio nusikalstamų veikų tinkamo kvalifikavimo kaip teisingumo principo įgyvendinimo sąlygos magistro darbo objektu esančio BK 202 straipsnio kvalifikavimas aktualus, kadangi tai viena iš veikų, kuri baudžiama ne tik baudžiamosios, bet ir administracinės teisės ribose. Netinkamas aptariamą veikos kvalifikavimas gali lemti netgi netinkamos atsakomybės rūšies pritaikymą ir sukelti neigiamas pasekmes subjektui. Dar daugiau, BK 202 straipsnio sankcija apima griežčiausią bausmės rūšį – laisvės atėmimą, todėl tinkamas kvalifikavimas yra svarbus žmogaus teisių apsaugos kontekste.

Neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla reglamentavimas Lietuvos teisinėje sistemoje pasižymi išsiskiriančia veikos sudėtimi, požymių struktūra, kompleksiskumu, o tai lemia šių požymių atskyrimo, vertinimo bei inkriminavimo problematiką. Nemažą dalį kvalifikavimo problemų šios normos atžvilgiu sudaro ir konkurencija su kitomis normomis. Magistro darbe pirmiausiai pateikiama veikos samprata, šios veikos reglamentavimas ir sudėtis, o rašto darbo branduolį sudaro kvalifikavimo problemos. Tokia darbo struktūra yra pasirinkta, nes tik suvokus realų veikos pobūdį, pavojingumą ir sudėtį galima tinkamai įvertinti veikos kvalifikavimo klausimus. Iš esmės gilinantis į skirtingas to paties straipsnio kvalifikavimo problemas magistro darbe analizuojamas ir pagrindžiamas BK 202 straipsnio ydingumas, susisteminami ir suformuojami aiškūs kvalifikavimo kriterijai bei pateikiami BK 202 straipsnio reglamentavimo tobulinimo pasiūlymai. Magistro darbe daugiausiai nagrinėjamas oficialus BK 202 straipsnio kvalifikavimas – tiek, kiek jį plėtoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bei žemesnių instancijų teismai ir neoficialusis BK 202 straipsnio kvalifikavimas – tiek, kiek šios veikos problematiką nagrinėja teisės mokslininkai ir magistro darbo autorius.

Darbo tikslas – Atskleisti pagrindines neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.) kvalifikavimo problemas.

Siekiant šio darbo tikslo, išsikelti tokie **uždaviniai**:

1. Atskleisti neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla vietą baudžiamojo įstatymo sistemoje.
2. Išskirti dažniausiai praktikoje kylančias BK 202 straipsnio kvalifikavimo problemas.
3. Susistemintai pateikti aktualius BK 202 straipsnio kvalifikavimo kriterijus.
4. Pateikti siūlymus dėl BK 202 straipsnio reglamentavimo tobulinimo.

Darbo objektas – BK 202 straipsnio kvalifikavimas. Atsižvelgiant į magistro darbo temos problemišumą, bus koncentruojamasi į BK 202 straipsnio kaip visumos taikymo problematiką ir nesifokusuojama į kurią nors vieną iš straipsnio dispozicijoje nurodytų veiklų, jų traktavimo ir kvalifikavimo subtilybes. BK 202 straipsnio reglamentavimas analizuojamas tiek, kiek jis padeda atskleisti šios veikos kvalifikavimo problematiką.

Metodologija. Magistro darbe daugiausia naudojami lingvistinis, sisteminis, lyginamasis, loginis metodai.

1. Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant svarbiausias darbe vartojamas sąvokas bei jų tarpusavio santykį, nuo kurio gali priklausyti BK 202 straipsnio traktavimas ir kvalifikavimas.
2. Sisteminis metodas naudojamas nustatant neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla vietą bendroje baudžiamojo įstatymo sistemoje.
3. Lyginamasis metodas naudojamas BK 202 straipsnį lyginant su kitomis BK ar kituose Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose reglamentuotomis veikomis.
4. Loginis metodas magistro darbe naudojamas atskleidžiant BK 202 straipsnio sudėties požymius ir jų tarpusavio santykius, identifikuojant šios veikos kvalifikavimo kriterijus bei kvalifikavimo ydingumus, teikiant pasiūlymus dėl šios veikos reglamentavimo pokyčių.

Darbo originalumas. Magistro darbo originalumą pagrindžia tai, kad per paskutinius penkerius metus nebuvo rašyti magistro darbai analogiška tema. Viso panašia tema yra rengti trys magistro darbai: 2019 m. Titas Šimanskis savo magistro darbe analizavo BK 202 straipsnio sudėtį, o 2016 m. Roberta Ruzgytė nagrinėjo administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atskirtį. 2014 m. savo magistro darbe Julianna Doval analizavo šio straipsnio taikymo praktiką, daugiausia dėmesio skiriant sudėties požymių aiškinimo problematikai. Mokslinėse publikacijose šia tema tik fragmentiškai pateikiami atskiri BK 202 straipsnio kvalifikavimo klausimai. Taigi magistro darbo temos originalumą pagrindžia ir tai, kad darbu fokusuojamasi į pagrindines kvalifikavimo problemas su kuriomis dažniausiai susidūrė teismai per pastaruosius penkerius metus. Taip pat darbe analizuojamos kvalifikavimo problemos apima ir BK 202 straipsnio santykį su kitomis

panašiomis nusikalstamomis veikomis, ko iki šiol rengtos mokslinės publikacijos dar neanalizavo.

Svarbiausi šaltiniai. Rašto darbe koncentruojamasi į kvalifikavimo problematiką, todėl daugiausia dėmesio skiriama BK, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksui (toliau – **ANK**), Lietuvos Respublikos kasacinio teismo praktikai. Atskleisti analizuojamos veikos vietą Lietuvos teisinėje sistemoje kartu padėjo ir specialioji Fedosiuk O., Kaziliūnaitės R., Veršekio P., Švedo G., Piesliako V., Ivoškos G. ir kitų mokslininkų literatūra. Lyginant aptariamą veikos reglamentavimo modelius pasitelkiami užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai.

1. EKONOMINIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS

1.1. Ekonominių nusikalstamų veikų samprata

Pradedant analizuoti BK 202 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos kvalifikavimo klausimus reikalinga pasigilinti į šios veikos prigimtį. Kiekvienos nusikalstamos veikos prigimtį bei veika pažeidžiamus interesus padeda atskleisti šios veikos vietos baudžiamajame įstatyme nustatymas. Taigi dėmesį pirmiausia reikia kreipti į BK skyrių, kuriame pastaroji veika įtvirtinama. Neteisėtas vertinasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla yra įtvirtintas BK XXXI skyriuje pavadinimu „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“. Taigi esminės šio skyriaus pavadinimo sąvokos nusakančios visu skyriumi, o kartu ir BK 202 straipsniu saugomas vertybes yra ekonomika ir verslo tvarka. Armanas Abromavičius tik įsigaliojus 2003 m. BK jau kėlė kontraversiją dėl pastarojo skyriaus pavadinimo. Mokslininko nuomone BK XXXI skyriaus pavadinimas yra klaidinantis, kadangi susidaro išpūdis, jog vienomis šio skyriaus veikomis kėsiniama į ekonomiką, o kitomis į verslo tvarką. Kaip pažymima toliau, ekonomikos ir verslo tvarkos santykis tai visumos ir dalies santykis, kadangi verslas yra vienas iš ekonomiką apibūdinančių elementų. Žvelgiant plačiau, ekonomika pažeidžiama darant ir kituose BK skyriuose įtvirtintas nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“, „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“ bei „Nusikaltimai intelektinei nuosavybei“ (Abramavičius A., 2003, p. 10). Neabejotina, kad ekonomika pažeidžiama darant tokias konkrečias veikas kaip korupcija, nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas, etc. Taigi jau 2003 m. buvo teikiamas pasiūlymas keisti šio skyriaus pavadinimą visiškai atsisakant sąvokos „nusikaltimai ekonomikai“, kadangi verslo tvarka pakankamai apibūdino skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų pagrindus, be to visomis skyriaus veikomis vienaip ar kitaip pažeidžiama valstybėje nustatyta verslo tvarka. Tačiau praėjus 20 metų po šio pasiūlymo galime pastebėti, kad įstatymų leidėjas nei kiek nekoregavo BK XXXI skyriaus pavadinimo. Tokia įstatymų leidėjo pozicija yra grindžiama tuo, kad atsisakius sąvokos „nusikaltimai ekonomikai“, šios nusikalstamos veikos būtų tapatinamos išimtinai tik su verslo tvarkos pažeidimais, nors aptariamame skyriuje įtvirtintos veikos aprėpia kur kas didesnę interesų ratą. Būtent dėl to formulotė „nusikaltimai ekonomikai“ yra tarsi saugiklis, kad nusikalstamomis veikomis saugomas objektas nebūtų suvokiamas pernelyg siaurai. Todėl ir šiai dienai nėra numatomas aptariamo skyriaus pavadinimo koregavimas.

Mokslininkai, kurie nagrinėjo ekonominių nusikalstamų veikų sampratą (pavyzdžiui, Sutherland, E., Gavelis, V) daugiausia ekonominius nusikaltimus tapatino su baltųjų apykaklių nusikaltimais. Pavyzdžiui, Vytautas Gavelis ekonominius nusikaltimus apibrėžė kaip įmonių savininkų, vadovų ir jiems atstovaujančių asmenų, taip pat valstybės pareigūnų ir tarnautojų savanaudišką, tęstinę nusikalstamą veiką ekonominio verslo srityje, pažeidžianti valstybės, privataus verslo ar vartotojų ekonominius interesus (Gavelis et al. 2002, p. 14). Vis dėlto, nagrinėjamos temos kontekste tokia sąvoka negalime remtis, nes magistro darbo objektu esančios nusikalstamos veikos subjektu gali būti kur kas platesnis ratas asmenų. Nors, kaip matyti, nusikaltimų ekonomikai samprata yra labai plati, daugumoje šaltinių ekonominius nusikaltimus bandoma „pritraukti“ prie konkrečiuose straipsniuose įtvirtintų nusikalstamų veikų. Dėl šios problematikos toliau bus analizuojama nusikaltimų ekonomikai samprata tiek, kiek ji yra aktuali tik BK XXXI skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų atskleidimui. Pagal bendrąją sąvoką ekonominiai nusikaltimai yra baudžiamojo įstatymo uždraustos veikos, kuriomis pažeidžiami ekonominiai visuomenės interesai. Aiškinantis tokį lakonišką apibrėžimą svarbiausia yra nustatyti ribas kas patenka į ekonominių visuomenės interesų sąvoką. Ekonomika remiantis visuotine lietuvių enciklopedija yra šalies ar kito ūkinio vieneto ūkinė būklė ir veikla, kuria siekiama veiksmingiausiai naudojant turimus ribotus ekonominius išteklius geriausiai patenkinti neribotą visuomenės poreikį įsigyti prekių ir paslaugų (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Ekonominiai interesai apima skirtingų visuomenės grupių – pirkėjų, pardavėjų, paslaugų teikėjų, klientų – siekį patenkinti savo asmeninį interesą. Kitaip tariant visi rinkos dalyviai siekia gauti kuo daugiau naudos (nauda gali būti išreiškiama pelnu, tam tikrais daiktais, paslaugomis) patiriant kuo mažiau kaštų. Be to, į kiekvieno rinkos dalyvio ekonominius interesus kartu patenka ir kitų rinkos dalyvių (konkurentų) sąžiningas elgesys, kurio stoka gali smarkiai išbalansuoti rinkos dalyvių interesų pusiausvyrą. Lenkų mokslininkai nagrinėję ekonominių nusikaltimų grėsmes pabrėžė, kad ekonominiais nusikaltimais žala yra padaroma dvejoms pagrindinėms grupėms: pirmoji atskira grupė yra valstybės išdas, antroji verslininkai ir vartotojai (Jakubiec, W., Kulinski, M., 2023, p. 56). Valstybės ekonominiai interesai tiesiogiai yra susiję su valstybės išdu, kurio deramas paskirstymas lemia valstybės ekonominę būklę, o tai yra svarbus interesas kuriant įvaizdį kitų šalių kontekste. Taigi ne ką mažiau nei visuomenė nuo ekonominių nusikalstamų veikų kenčia ir valstybė, nes dažnu atveju šios veikos yra glaudžiai susijusios su mokestinių prievolių vengimu ar siekimu kitokios neteisėtos mokestinės naudos.

Taigi magistro darbo objektu esančios nusikalstamos veikos kontekste, ekonominius nusikaltimus būtų galima apibrėžti taip: „BK XXXI skyriuje įtvirtintos nusikalstamos

veikos, kuriomis yra pažeidžiami valstybės ir visuomenės ekonominiai interesai“. Ši samprata bus atspirties taškas dėstant BK 202 straipsnio sudėtį ir šio straipsnio kvalifikavimo problematiką. Nusikalstamos veikos ekonomikai išsiskiria iš kitų nusikalstamų veikų tuo, kad nuo vieno tokio pobūdžio nusikaltimo gali tiesiogiai nukentėti labai platus interesų ratas. Be to, šios rūšies nusikaltimus darantys nusikaltėliai savo metodus pritaiko prie besikeičiančios ekonominės, socialinės ir teisinės padėties, todėl ekonominiai nusikaltimai yra sparčiausiai besivystanti nusikalstamos veiklos forma (Jakubiec, W., Kulinski, M., 2023, p. 57).

1.2. Neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla reglamentavimas Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse

Nuo pat nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos teisinėje sistemoje egzistavo norma, kuri vienokia ar kitokia apimtimi draudė vertimąsi neteisėta ekonomine veikla. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad labiausiai normos dispozicija kito iki 2000 metų, kuomet buvo priimtas naujasis kodeksas (tekste vadinamas BK). Iki naujojo kodekso įsigaliojimo galima išskirti kelis pagrindinius šios normos raidos etapus. Pirmasis etapas siejamas su veikos reglamentavimu, kuris buvo orientuotas į administracinio pažeidimo pakartotinumą. Taigi iš esmės baudžiamosios atsakomybės taikymas atskirai (t.y. prieš tai nepritaikius administracinės atsakomybės už tą pačią veiklą) buvo neįmanomas. Antrasis etapas siejamas su esminiu pokyčiu, kuomet 1998 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakcija eliminavo administracinę prejudiciją ją pakeisdama stambaus masto požymiu. Taigi nuo aptariamo įstatymo pakeitimo, subjekto veiklai tenkinus stambaus masto kriterijų, šis jau galėjo būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, nors prieš tai nė karto nebuvo baustas administracine tvarka (Fedosiuk, O. 2013, p. 304). Šis pokytis magistro darbo autoriaus nuomone yra pozityvus, kadangi atsakomybę turi apspręsti veikos pobūdis ir mastas. Priešingu atveju atsirastų tikimybė proporcingumo principo pažeidimui, tuomet, kai du smulkūs pažeidimai virstų baudžiamąja atsakomybe, o vienas itin stambaus masto pažeidimas būtų traktuotinas kaip administracinis. Dar daugiau, antruoju etapu buvo praplėstas ir neteisėtumo požymis, kuris pradžioje buvo siejamas su leidimo neturėjimu, vėliau pakeistas į veiklos vykdymą neįsteigus įmonės ar kitokiu neteisėtu būdu arba neturint licencijos (leidimo) (Fedosiuk, O. 2013, p. 305). Tačiau paminėtina ir tai, kad šie esminiai pokyčiai yra sietini su pagrindine straipsnio dalimi, tuo tarpu kvalifikuotoji straipsnio dalis, kurioje nustatytas draudimas verstis uždrausta veikla esminių pokyčių nuo pat nepriklausomybės atkūrimo neturėjo.

Naujojo kodekso 2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija iki tol egzistavusią aptariamą normą formuluotą papildė tik versliškumo požymiu, kuris buvo įtvirtintas kaip alternatyva stambaus masto požymiui. Šio pokyčio vertinimas, kartu su iškilusiomis kvalifikavimo problemomis bus analizuojamas 2 bei 3 magistro darbo skyriuose. Paskutinis pakeitimas, kuris padarė įtaką straipsnio dispozicijai buvo atliktas 2003 m. balandžio 10 d., kai iš straipsnio dispozicijos buvo panaikintas vienas iš neteisėtumo požymių, t.y. kai veikla vykdoma neįsteigus įmonės. Kaip jau aptarta, dabartinėje BK redakcijoje nebeliko administracinės prejudicijos pagrindo, tačiau administracinio pažeidimo pakartotinumą liko įtvirtintas ANK 172 straipsnio 2 dalyje. Tai reiškia, kad neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla pakartotinumą, kol nesiekiamas stambaus masto arba versliškumo kriterijaus išpildymas sąlygoja administracinį pažeidimą. Analizuojant neteisėto vertimosi ūkine, komercine finansine ar profesine veikla reglamentavimo istoriją galima pastebėti, kad pastaruosius dvidešimt metų nuo paskutiniojo pakeitimo šios normos dispozicija BK iš esmės nesikeitė. Magistro darbo rengimo metu galiojančioje BK 202 straipsnio redakcijoje 1 dalis įtvirtina atsakomybę už versliškai ar stambiu mastu ėmimąsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturint licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu, o 2 dalis įtvirtina atsakomybę už vertimąsi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla. Kalbant apie straipsnio raidą, aktualu paminėti tai, kad 2007 m. birželio 28 d. buvo pakeista šio straipsnio sankcija, kuri praplėtė laisvės atėmimo bausmės ribas iki ketverių metų. Šis pokytis analizuojamos temos kontekste svarbus tik tiek, kiek rodo pasikeitusį įstatymo leidėjo požiūrį į veikos pavojingumą, kadangi šis nusikaltimas iš nesunkaus tapo apysunkiu.

Magistro darbo autorius atkreipia dėmesį ir į tai, kad aptariamo straipsnio pavadinimas iš pirmo žvilgsnio nelygiavertiškai nusako šio straipsnio turinį. Teisės teorijoje yra nurodoma, kad straipsnio pavadinimas padeda nustatyti reguliuojamų santykių sritį, todėl jis turi būti trumpas ir lakoniškas (Baublys et al., 2012, p. 369). Paminėtina ir tai, kad straipsnio pavadinimas negali būti klaidinantis, kadangi tai iškraipytų paties baudžiamojo kodekso struktūrą, sukeltų sunkumų praktiniam įstatymo taikymui. BK 202 straipsnio pavadinimas išdėstomas taip: „Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla“. Kaip kertinę šio pavadinimo sąvoką derėtų išskirti būdvardį „neteisėtas“. Gilinant toliau tiek į pavadinimo, tiek į straipsnio turinio konstrukciją pastebėtina tai, kad neteisėtumo požymis yra įtvirtintas tik pirmoje straipsnio dalyje. Antroje straipsnio dalyje neteisėtumo požymis keičiamas į kitokią reikšmę ir teisinį svorį turinčią uždraustos veiklos sąvoką, todėl natūraliai gali kilti prielaida, kad straipsnio pavadinimas yra siauresnis už straipsnio turinį, kadangi nusako tik pirmąją straipsnio dalį.

Tačiau vadovaujantis teisės mokslininkų įžvalgomis galima išskirti du straipsnių pavadinimų sudarymo būdus: i) kai straipsnio pavadinimas visiškai atkartoja turinį; ii) pavadinimai, kurie formuojami abstrakčiau, kuriuose naudojamos platesnės sąvokos (Švedas, 2011, p. 85). Taigi magistro darbo autoriaus nuomone, BK 202 straipsnio formuluotė yra konstruojama antruoju būdu ir šis būdas neiškreipia ir nesusiaurina straipsnio turinio. Grindžiant šią nuomonę pastebėtina tai, kad neteisėtumo sąvoka teisinėje erdvėje yra plati, todėl šiuo konkrečiu atveju neteisėtumo sąvoka apima tiek pirmoje dalyje išdėstytas neteisėtumo apraiškas (kurios yra patikslinamos), tiek antroje dalyje įtvirtintą uždraustos veiklos sąvoką. Sutiktina, kad uždrausta veikla bet kuriuo atveju yra neteisėta veikla, todėl pasirinktas bendresnis straipsnio pavadinimas šiuo atveju neiškreipia straipsnio turinio ir atitinką loginę struktūrą.

Analizuojant BK 202 straipsnio reglamentavimą ir jo stabilumą reikalinga pastebėti, kad kyla tam tikrų reguliavimo pokyčio apraiškų. 2023 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo nario Justo Džiugelio iniciatyva buvo įregistruotas BK papildymo 202(1) straipsniu įstatymo projektas (toliau – **Projektas**). Dabartinėje BK redakcijoje neteisėtas vertimasis azartinių lošimų veikla patenka į BK 202 straipsnio 1 dalies sudėtį, o pastaruoju projektu siūloma neteisėtą vertimąsi azartinių lošimų veikla reglamentuoti atskiru straipsniu atsisakant būtinųjų versliškumo ir stambaus masto požymių. Šio projekto aiškinamajame rašte yra teigiama, kad neteisėtas vertimasis azartinių lošimų veikla pasižymi dideliu latentišku, Lošimų priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos taikomos administracinės priemonės nėra efektyvios, o vykdant tokią veiklą yra daroma didelė žala valstybei (Aiškinamasis raštas dėl BK papildymo 202(1) straipsniu įstatymo projekto).

Magistro darbo autoriaus nuomone pateikti argumentai niekaip nepagrindžia siūlomos BK pataisos. Projekto iniciatorius aiškinamajame rašte nenurodo kuo grindžia neteisėtos azartinių lošimų veiklos didesnę pavojingumą už bet kurios kitos neteisėtos ekonominės veiklos pavojingumą. Projektu azartiniai lošimai yra išskiriami kaip pavojingiausia veikla iš visų galimų ekonominių veiklų, kas neabejotinai yra ginčytina ir neįrodyta. Toks siūlymas gali būti traktuojamas kaip spontaniškas įstatymo leidėjo atsakas reaguojant į valstybėje vykstančius įvykius, o papildžius BK siūlomu straipsniu atsirastų precedentas kitų ekonominių veiklų iškėlimui iš BK 202 straipsnio 1 dalies į atskirą straipsnį. Taip pat sutiktina su 2023 m. spalio 2 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada, kad įtvirtinus siūlomą teisinį reguliavimą, kuriuo atsisakoma baudžiamajai atsakomybei atsirasti būtino neteisėto azartinių lošimų organizavimo požymio – versliškumo ar stambaus masto, nebūtų aišku, kada iš esmės analogiška veika –

azartinių lošimų organizavimas neturint tam reikalingos licencijos ir (ar) leidimo, užtrauktų baudžiamąją, o kada administracinę atsakomybę. Taip pat pažymėtina, kad siūlomo 202(1) straipsnio sudėtyje įtvirtintas ir siūlymas dalyvauti azartiniuose lošimuose, todėl abejotina ar siūlymas gali būti laikytinas tokia pavojinga veikla, kuri užtraukia pačią griežčiausią atsakomybę. Galiausiai aiškinamajame rašte nėra nurodyta jokia pastarųjų metų statistika, įrodanti nelegalių lošimų augimą ir patvirtinanti, kad šiuo metu taikomos priemonės kovai su nelegaliais lošimais yra nepakankamos (Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, 2023).

Analizuojant Lietuvoje taikomą reguliavimą ir jo ydas reikalinga atkreipti dėmesį ir į užsienio valstybių pasirinktus reguliavimus šios veikos atžvilgiu. Daugiausia mokslininkų ieškodami koreliacijos tarp skirtingų užsienio valstybių neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla reglamentavimo BK 202 straipsnio konstrukciją lygina su dviejų kategorijų Europos Sąjungos valstybėmis: posovietinėmis bei vakarų Europos valstybėmis. Toks lyginimas yra grindžiamas gan aiškiu kontrasto principu tarp dviejų skirtingų modelių – veikos dekriminalizavimo ir kriminalizavimo. Sovietų Sąjungai priklausiosios valstybės tame tarpe ir Lietuva daugiausia pasuko neteisėtų ekonominių veiklų kriminalizavimo keliu. Tuo tarpu Sovietų okupacijos nepaliestos vakarų Europos valstybės už tokio pobūdžio pažeidimus taiko atsakomybę remiantis ūkinės, prekybos, mokesčių teisės normomis, taigi šioms šalims būdingas dekriminalizavimo modelis (Fedosiuk, 2013, p. 302). Šių dviejų skirtingų krypčių atsiradimas yra aiškinamas tuo, kad vakarų Europos valstybėse yra kur kas labiau išvystyta verslo kultūra, tradicijos, todėl neteisėtos ekonominės veiklos paprasčiausiai nėra paplitusios. Kitokia situacija susiklostė Sovietų Sąjungai priklausiusiose valstybėse, kurios ilgą laiką gyvenusios planinės ekonomikos gnaužtuose tik 20 amžiaus pabaigoje gavo galimybę pereiti prie rinkos ekonomikos sąlygų. Daugumai šių valstybių, tarp jų ir Lietuvai, ne iš karto pavyko inkorporuoti į savo teises sistemas ekonominės laisvės garantijas, kadangi iki tol galioję socialistinės ideologijos imperatyvai neturėjo nieko bendra su laisvos rinkos principais bei racionaliais ekonomikos pagrindais (Juškevičiūtė-Vilienė, A., 2015, p. 91). Dėl šių priežasčių, Europos valstybėse vis dar egzistuoja skirtingi požiūriai į neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla ir šios veiklos užkardymą.

Kita vertus, nagrinėjant Europos Sąjungos valstybių reglamentavimą pastebėtina ir tai, kad aptariamoms veikoms kriminalizavimas ir dekriminalizavimas turi skirtingus lygius. Būtent dėl šios priežasties magistro darbo autorius pasirinko pateikti ir išanalizuoti du skirtingus posovietinių bei du vakarų Europos valstybių modelių pavyzdžius tam, kad būtų galima išskirti ne tik skirtumus tarp veikos kriminalizavimo ir dekriminalizavimo, bet ir

atidžiau išnagrinėti baudžiamumo variacijas kiekviename iš modelių. Atsižvelgiant į tai, kad magistro darbo objektu yra veikos kvalifikavimas, toliau bus apžvelgiamas kelių skirtingų modelių valstybių reglamentavimas koncentruojantis į tai, kokias potencialias kvalifikavimo problemas yra užkodavę šie modeliai. Pasirinktos valstybės toliau aptariamos pradedant griežčiausio kriminalizavimo pavyzdžiu ir baigiant absoliutaus dekriminalizavimo pavyzdžiu.

Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso 21 skyriuje yra įtvirtintos nusikalstamos veikos ekonomikai. Tarp šio skyriaus veikų 372 straipsnis reglamentuoja vertimąsi ekonomine veikla neturint tam reikalingos licencijos taip pat vertimąsi uždraustomis ekonominėmis veiklomis. Vien iš straipsnio pavadinimo galima spręsti, kad toks reglamentavimo modelis yra labai artimas Lietuvos modeliui, kadangi: (i) neteisėtus vertimasis ekonomine veikla kriminalizuotas; (ii) veikos neteisėtumas pasireiškia neturint licencijos vykdomai licencijuojamai veiklai arba verčiantis uždrausta ekonomine veikla. Tačiau gilinantis į šio straipsnio sudėtį išsamiau, pastebėtina, kad Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas aptariamą veiką reglamentuoja dar plačiau. Pirmoje šio straipsnio dalyje yra įtvirtintas tiek draudimas verstis licencijuojama veikla neturint licencijos, tiek draudimas verstis uždrausta ekonomine veikla. Taigi pirmoji išvada, kad Estijos baudžiamoji teisė vertimosi uždrausta ekonomine veikla nepriskiria didesniai pavojingumo laipsniui, o šios veikos pavojingumą prilygina licencijos neturėjimui. Kas yra laikytina uždrausta ekonomine veikla suponuoja pati norma, kuri nurodo, kad tai veikla, kuriai taikomas specialus ūkinės veiklos draudimas ar draudimas, taikomas Ūkinės veiklos kodekso bendrosios dalies pagrindu. Taigi uždraustos veiklos kvalifikavimo problematiką šiuo atveju sudaro tik dalis dispozicijos – specialaus ūkinės veiklos draudimo reikšmės nustatymas. Straipsnio antroji dalis nustato kvalifikuojančias veikos aplinkybes, tokias kaip, dėl veikos kylantis pavojus žmonių gyvybei ar sveikatai bei atvejai, kuomet veika padaroma specifinėse veiklos sferose, pavyzdžiui, sveikatos paslaugų sferoje, kredito, draudimo, finansinių paslaugų sferose ir t.t. Jeigu pirmosios straipsnio dalies atveju sankcijoje numatoma bauda arba areštai, tai kvalifikuotose dalyse sankcija išsiplečia nuo baudos iki laisvės atėmimo iki trejų metų. Iš kvalifikuotosios šio straipsnio dalies matyti, kad ji apima ganėtinai platų ratą skirtingų ekonominių veiklų, todėl natūraliai kyla klausimas ar proporcinga tokį platų ekonominių veiklų ratą numatyti kaip kvalifikuojančias veikos aplinkybes. Sutiktina, kad pavojus žmonių gyvybei ir sveikatai neabejotinai atitinka kvalifikuotosios dalies esmę, tačiau didesnio pavojingumo inkriminavimas kitų veikų, tame tarpe kredito, draudimo ar finansinių paslaugų srityje atrodo neproporcingas ir labiau atitinkantis pagrindinės straipsnio dalies logiką. Dar daugiau, normos dispozicija nenustato

jokių papildomų požymių veikai inkriminuoti – nei stambaus masto pelno ar pajamų atžvilgiu, nei versliškumo. Remiantis tuo, kas išdėstyta, Estijos pasirinktą modelį galima priskirti plačiajam (griežtajam) neteisėtų ekonominių veikų kriminalizavimui.

Kitas kriminalizavimo pavyzdys pastebimas Bulgarijos baudžiamojo įstatymo sistemoje. Nors Bulgarijos baudžiamasis kodeksas turi labai platų ekonominių nusikalstamų veikų skyrių, tačiau neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla kontekste nerasime bendrosios normos. Šios veikos apraiškas rasime tik atskirose specialiose normose, pavyzdžiui, 234a straipsnis įtvirtina atsakomybę už vertimąsi prekybos veikla užsienyje neturint tam reikalingo leidimo arba pažeidžiant tokį leidimą. Taigi pastebima, kad lyginant su Lietuvos bei Estijos pavyzdžiais Bulgarijos kodekse numatytos kur kas siauresnės normos. 234a normos atveju, atsakomybė yra numatyta tik konkrečiai veiklai t.y. prekybai užsienyje, objektyvioji šios veikos pusė pasireiškia tik licencijos neturėjimu, o atsakomybė už uždraustą ekonominę veiklą nėra įtvirtinta. Taip pat pastebėtina, kad norma nenustato jokių papildomų požymių. Nors reguliavimas atrodo siauresnis, tačiau pastebėtina, kad sankcija yra kur kas didesnė nei įtvirtinta aptartose Baltijos šalyse, kadangi už šią nusikalstamą veiką Bulgarija nustato baudą, specialiosios teisės atėmimą bei laisvės atėmimą iki penkerių metų. Dar vienas atskirosios normos pavyzdys yra Bulgarijos baudžiamojo kodekso 327 straipsnis numatantis atsakomybę už nelegalių lošimų veiklą, kur nelegalumas taip pat pasireiškia licencijos neturėjimu šiai veiklai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kitokios nei numatyta šiuose straipsniuose neteisėtos ekonominės veiklos nebūtinai liktų nebaudžiamos, kadangi aptariamas skyrius numato bendrąsias normas su atskirų kategorijų pažeidimais, kurių dispozicijos palieka ypatingai daug erdvės skirtingam šių normų aiškinimui bei platesniam jų taikymui. Pavyzdžiui, 225b straipsnis numato atsakomybę tam, kas už atliktą darbą ar suteiktą paslaugą gavo neteisėtą turtinę naudą. Taigi galima daryti išvadą, kad Bulgarijoje neteisėtas vertimasis ekonomine veikla yra kriminalizuotas siauriau nei Estijoje ne tik dėl to, kad neįtvirtintas bendras draudimas verstis uždrausta ekonomine veikla, bet ir dėl to, kad normos numatančios atsakomybę už vertimąsi tam tikra ekonomine veikla neturint reikalingos licencijos neturi kvalifikuojančių dalių.

Pirmasis dekriminalizavimo modeliui priskirtinas pavyzdys yra Olandijos reglamentavimas. Magistro darbo autorius pasirinko šios valstybės modelio analizę kaip netipinio dekriminalizavimo pavyzdį, kadangi nors Olandijos baudžiamajame kodekse nerasime bendrosios nuostatos, kuri draustų vertimąsi neteisėta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, tačiau 436 straipsnyje yra įtvirtintas vienas iš aptariamų draudimų t. y. draudimas verstis licencijuojama profesine veikla neturint licencijos arba peržengiant

licencijos ribas. Norma nenustato jokių papildomų reikalavimų nei veikos pobūdžiui nei mastui, dar įdomu tai, kad ši nusikalstama veika yra įtvirtinta skyriuje, kuris įtvirtina viešosios tvarkos pažeidimus. Šios nusikalstamos veikos sankcija apima tik piniginę baudą, kas suponuoja, jog ši veika nevertintina kaip pavojinga. Vertinant visus nusikalstamos veikos požymius darytina išvada, kad licencijos neturėjimas profesinei veiklai nėra traktuotinas kaip nusikalstama veika ekonomikai ar verslo tvarkai, kadangi iš esmės skiriasi vienas esminių veikos sudėties požymių – objektas. Taigi nors ir galime rasti užuominų į tam tikrus neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sudėties požymius, tačiau šios užuominos neatskleidžia aptariamoms nusikalstamos veikos turinio.

Visiško analizuojamos veikos dekriminalizavimu pasižymi Vokietijos Federacinės Respublikos teisinė sistema. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamajame kodekse nerasime nei bendrosios normos, kuri reguliuotų neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla bendrai, nei specialiųjų normų, kurios išskirtų atskiras veiklų rūšis. Tokį modelį pasirinkusios valstybės ekonomines veiklas daugiausia reguliuoja pasitelkdamos administracinę teisę ir tokiu modeliu labiau paiso ūkinės veiklos laisvės principo, tačiau tuo sukuria palankesnę terpę nesąžiningai verslininkystei, kadangi pelningos neteisėtos veiklos atveju administracinės baudos ne visuomet yra pakankama priemonė šių pažeidimų užkardymui.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad visi aptarti neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla reglamentavimo variantai turi trūkumų. Posovietinėse valstybėse pasirinktas kriminalizavimo modelis be to, kad varžo ūkinę laisvę, kiekvienu atveju užkoduoja skirtingas kvalifikavimo problemas atsižvelgiant į nusikalstamos veikos sudėties požymius, nuostatos vietą bei išdėstymą baudžiamojo įstatymo sistemoje. Todėl perspektyvoje reikėtų sekti vakarų Europos dekriminalizavimo pavyzdžiu, kuris ženkliai mažiau kišasi į asmenų ūkinę laisvę bei nekelia kvalifikavimo problemų. Vis dėlto posovietinėms valstybėms, tame tarpe ir Lietuvai, tai padaryti yra sudėtingiau, kadangi ekonominės veiklos tradicijų trūkumas kartu lemia teisinės sąmonės trūkumą, todėl verslo subjektai patys nėra suinteresuoti sąžiningai vykdyti savo veiklą kitų rinkos dalyvių atžvilgiu. Taigi sutiktina, jog kiekviena valstybė pagal ekonominį socialinį lygį, rinkos išsivystymą turi nusistatyti sau tinkantį proporcingumo bei protingumo principus atitinkantį neteisėto vertimosi ekonomine veikla reglamentavimą, perspektyvoje siekiant suvaldyti pažeidimus ne baudžiamosios teisės priemonėmis. Atsižvelgiant į šios analizės rezultatus, tolesniuose skyriuose bus plačiau aptariamos Lietuvos reglamentavimo modelio esamos kvalifikavimo problemos ir galimi jų sprendimo būdai.

2. LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 202 STRAIPSNIO SUDĖTIS

Prieš pradėdant gilintis į BK 202 straipsnio sudėties požymius aktualu pažymėti tai, kad aptariamas straipsnis susideda iš dviejų dalių. Pirmoji aptariamo straipsnio dalis sudaro pagrindinę nusikalstamos veikos sudėtį, tuo tarpu antroji – kvalifikuotą. Abiejų dalių atžvilgiu veikos sudėtis yra formali, todėl veika laikoma baigta nuo veiksmų atlikimo momento, o šios veikos kvalifikavimui padarinių (ne)atsiradimas jokios reikšmės neturi. BK 202 straipsnio 1 dalis nustato baudžiamąją atsakomybę už versliškai ar stambiu mastu ėmimąsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturint licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu. BK 202 straipsnio 2 dalis nustato baudžiamąją atsakomybę už vertimąsi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla. Nors šios dalys turi tiek bendrą, tiek atskirą problematiką teismų praktikoje, tačiau tiek pirmosios šio straipsnio dalies, tiek ir antrosios straipsnio dalies veikų sudėties požymiai iš esmės sutampa. Dėl šios priežasties toliau bus aptariama sutampantys abiejų straipsnio dalių veikos sudėties požymiai (objektas, subjektas, subjektyvioji pusė) kartu, o veikos objektyvioji pusė kiekvienos dalies atžvilgiu aptariama atskirai.

2.1. Objektyvieji požymiai (objektas, objektyvioji pusė)

BK 202 straipsnyje 1 ir 2 dalyje nurodytomis nusikalstamomis veikomis yra pažeidžiama Lietuvos Respublikos įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta ekonomikos ir verslo tvarka, iškreipiamas rinkos dalyvių sąžiningos konkurencijos principas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga AB-59-2, 2023). Taigi bendrasis BK 202 straipsnio objektas – ekonomikos ir verslo tvarka. Be bendrojo visas BK XXXI skyriaus veikas vienijančio objekto, BK 202 straipsnyje numatytoms veikoms priskirtinas tiesioginis objektas yra Lietuvos Respublikos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatyta vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarka (Dambrauskienė, 2017, p. 227). Kokie įstatymai ar kiti teisės aktai pažeidžiami darant konkrečią veiką priklauso nuo to, koks subjektas ir kokią veiklą vykdo. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus įmonės ir kiti verslo subjektai turi teisę užsiimti bet kokia ūkine, komercine ar kitokia veikla, nesuvaržyta įstatymais, įmonės įstatais, steigimo dokumentais arba kitaip neuždrausta įstatymo nustatyta tvarka. Tokių draudimų nepaisymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 202 straipsnį (Abramavičius et al., 2009, p. 475).

Neteisėtai verčiantis bet kuria iš BK 202 straipsnyje nurodytų veiklų, priklausomai nuo veiklos pobūdžio, gali būti kėsinamasi į valstybės nustatomus sąžiningos

verslininkystės, konkurencijos principus, be kita ko, šia veika gali būti kėsinama ir į kitas baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes – finansų sistemą, netgi žmonių sveikatą. Taigi kaip matyti, pažeidžiamų vertybių amplitudė yra išskirtinai didelė lyginant su kitų baudžiamojo kodekso skyrių veikomis. Visgi tinkamam šios veikos kvalifikavimui kiekvienu atveju reikia nustatyti, kad buvo kėsinama į tiesioginį objektą – Lietuvos Respublikos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytą vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarką. Tačiau ši veika gali turėti ir fakultatyvinius objektus, tokius kaip finansų sistema (pavyzdžiui, kai neteisėtai verčiantis tam tikra veikla nemokami mokesčiai), visuomenės saugumas ar žmonių sveikata (pavyzdžiui, neteisėtai teikiant sveikatos priežiūros paslaugas) (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Vis dėlto aptarti objektai turėtų būti laikytini fakultatyviais BK 202 straipsnio atžvilgiu ir įvardijami tik kartu su tiesioginiu šios veikos objektu, kadangi atskirai šie objektai pirmiausia suponuoja kitų nusikalstamų veikų sudėtis. Tačiau bet kuriuo atveju nustatant šios veikos objektą fakultatyviai objektai neturi didelės reikšmės, kadangi kvalifikavimui pakankama nustatyti tik tiesioginį objektą.

Identifikavus veiklos objektą natūraliai kyla klausimas ar šis yra suderinamas su Konstitucine teise į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnis). Nors kiekvienas žmogus turi neginčijamą teisę pasirinkti savo veiklos tipą, jos vykdymo būdą, valstybė privalo nustatyti tam tikrus ribojimus, kad įgyvendinant savo teises asmuo nepažeidintų kito asmens teisių ir teisėtų interesų. Valstybė, nustatydama verslo tvarką, įgyvendina savo konstitucinę pareigą reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalis). Šiuo klausimu dėl dviejų priešpriešinių interesų derinimo ne kartą yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – **Konstitucinis Teismas**) teigdamas, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, asmuo ja naudojasi laikydamasis tam tikrų privalomų reikalavimų ir apribojimų, tačiau nustatomais apribojimais negalima paneigti esminių ūkinės veiklos laisvės nuostatų. (Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d., 2011 m. sausio 6 d., 2013 m. liepos 7 d. nutarimai). Kėsinamasi į BK 202 straipsnio objektą galima nustatyti tuo atveju, kai yra pažeidžiamas balansas tarp dviejų priešpriešinių interesų, t. y. tarp valstybės pareigos reguliuoti ūkinę veiklą ir konstitucinės asmenų teisės į ūkinės veiklos laisvę. Nustačius šį disbalansą pažeidžiami valstybės, o tuo pačiu ir visos visuomenės interesai, todėl toks pažeidimas atsižvelgiant į jo mastą gali užtraukti administracinę arba baudžiamąją atsakomybę.

Objektyvioji BK 202 straipsnio 1 dalies pusė pasireiškia aktyviais veiksmais – neteisėtu ėmimusi bet kurios iš šio straipsnio dispozicijoje nurodytų veiklų

(Abramavičius et al., 2009, p. 475). Baudžiamosios teisės doktrinoje pažymima, kad tokio pobūdžio nusikalstama veika negali pasireikšti neveikimu, todėl traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 202 straipsnį būtina nustatyti kokiais aktyviais veiksmais kaltinamasis veikė. Taip pat svarbu išskirti, kad objektyvioji pusė pasižymi neteisėtumo požymiu, o šis savo ruožtu skiriasi į du galimus pasireiškimus:

(i) Pirmasis pasireiškimas – veikla vykdoma neturint licencijos (leidimo), kai tai reikalinga. Kaip nustatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu dėl licencijavimo pagrindų aprašo ir Licencijų informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo (toliau – **Nutarimas**) – svarstant dėl tam tikros veiklos licencijavimo būtina įvertinti ta veikla keliamą riziką pažeisti svarbius visuomenės interesus, licencijavimu iš esmės turi būti siekiama išspręsti tam tikrą identifikuotą problemą ir jokiais būdais tai negali tapti priemone rinkos dalyvių skaičiui apriboti. Magistro darbo autoriaus įžvalgomis, šios nuostatos aiškiai siejasi su jau aptarta konstitucine asmens teise į ūkinės veiklos laisvę bei aiškiai patvirtina valstybės ir asmens teisių ir teisėtų interesų balansą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – **CK**) 2.77 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad įstatymų nustatytais atvejais juridiniai asmenys gali imtis tam tikros rūšies veiklos tik gavę įstatymų nustatyta tvarka išduotą licenciją. Tai reiškia, kad tam tikros veiklos Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų Europos Sąjungos valstybių narių, yra ribojamos ir jomis galima verstis tik įvykdžius tam tikrus reikalavimus keliamus licencijai gauti. Be kita ko, šis CK straipsnis gali suponuoti tai, kad licencijuojamomis veiklomis gali verstis tik juridinis asmuo, todėl natūraliai kyla klausimas ar yra analogiška nuostata fizinio asmens atžvilgiu ir ar BK 202 straipsnio 1 dalies subjektu, kai veika pasireiškia būtent licencijos neturėjimu, gali būti tik juridinis asmuo. Nors analogiškos nuostatos fizinio asmens atžvilgiu CK nerasime, tačiau kitos nuostatos, jas aiškinant sistemiškai, suponuoja, kad licencijuojama veikla gali verstis ne tik juridinis asmuo. Pavyzdžiui, CK 6.646 straipsnyje įtvirtinta, kad įstatymai gali numatyti atvejus, kai tam tikrų rūšių darbai gali būti atliekami tik turint įstatymų nustatyta tvarka išduotą leidimą (licenciją). Taigi subjektas, kaip matyti šioje nuostatoje, nekonkretinamas. Atsakymą atskleidžia ir tai, kad Nutarime ūkio subjekto, kuriam gali būti taikytini licencijavimo reikalavimai, apibrėžimas naudojamas toks, koks jis suformuluotas Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatyme. Pastarajame ūkio subjektas apibrėžiamas kaip fizinis ar juridinis asmuo arba kita organizacija, juridinio asmens arba kitos organizacijos padalinys, Lietuvos Respublikos teritorijoje vykdamas ūkinę veiklą, kurią prižiūri viešojo administravimo subjektai (Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 1999). Taigi galima daryti išvadą, kad ir fizinių asmenų vykdomos veiklos / darbai pagal savo pobūdį gali būti licencijuojami, o tai kartu paaiškina,

kad BK 202 straipsnio 1 dalies objektyviajai pusei pasireiškiant licencijos neturėjimu, subjektu gali būti ir fizinis asmuo.

Nutarimo 18 punkte yra nurodyta, kad teisė vykdyti tam tikrą veiklą gali būti ribojama tik įstatymu, taigi licencijavimo pareiga ūkio subjektui negali būti nustatoma žemesnės galios teisės aktu. Aptarus reikalavimų turėti licencijas tam tikroms veikloms teisinius pagrindus, kartu būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad vertimasis bet kuria iš BK 202 straipsnio 1 dalies dispozicijoje nurodytų veiklų laikytinas neteisėtu ir tuomet, kai tokia veikla užsiimama pasibaigus licencijos galiojimo laikui (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Taigi be reikalavimo gauti licenciją kartu yra būtina rūpintis jos galiojimu. Tačiau čia kyla probleminis klausimas kvalifikavimo kontekste – koks yra santykis tarp veiklos vykdymo pasibaigus licencijai ir asmens tyčios vykdyti tokią veiklą pasibaigus licencijai. Atmetus įrodinėjimo instituto svarbą šiame kontekste, labai svarbu pažiūrėti į šį klausimą vien iš kvalifikavimo perspektyvos. Asmuo vykdęs veiklą pasibaigus licencijos galiojimo laikui galėtų laikytis gynybinės pozicijos dėl kaltės formos – neatsargumo, kadangi asmens veikloje neidentifikavus tiesioginės tyčios šis neatsakytų pagal BK 202 straipsnio 1 dalį. Taigi natūraliai kyla klausimas ar to pakaktų išvengti baudžiamosios atsakomybės. Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje dar nėra išaiškintas tokio santykio traktavimas, magistro darbo autoriaus nuomone, licencijuojamos veiklos vykdytojui keliami aukštesni reikalavimai nei vykdant bet kokią kitą nelicencijuojamą veiklą, todėl analogiškai šiam asmeniui turėtų būti keliami ir pakankamai aukšti atidumo standartai. Todėl licencijos galiojimo laiko pasibaigimo atveju turėtų būti preziumuojama tyčios kaltės forma, o ne neatsargumas, todėl vien teigiant, kad veiklos vykdytojas veikė neapdairiai ir / ar nepakankamai atidžiai neturėtų jo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės (jeigu visi kiti BK 202 straipsnio sudėties požymiai yra įrodyti). Taigi, nors magistro darbo autoriaus nuomone kvalifikavimas turėtų remtis aptartu aspektu, tai nereiškia, kad neatsargumo tokioje veikloje nėra galimybės įrodyti, tačiau įrodinėjimo sėkmė priklausytų tiek nuo faktinių bylos aplinkybių, tiek nuo įrodinėjimo priemonių ir įrodinėjimo ribų.

(ii) Antrasis pasireiškimas – veikla vykdoma kitokiu neteisėtu būdu. Ši neteisėtumo apraiška tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje kelia kur kas daugiau diskusijų nei neteisėtumo inkriminavimas veiklą vykdant neturint licencijos. Taip yra todėl, nes straipsnio dispozicijoje nėra paaiškinama kas konkrečiai yra laikytina kitokiais neteisėtais būdais. Vis dėlto daugiametė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kvalifikavimo praktika išskyrė tam tikras kategorijas, kai kitokiu neteisėtu būdu laikytini atvejai 1) neįregistravus juridinio asmens, verčiamasi veikla, kurią turi teisę vykdyti tik juridiniai asmenys; 2) imamasi individualios veiklos jos neįregistravus ir neįgijus verslo liudijimo (faktiškai

nuslėpus ją ir iš jos gaunamas pajamas nuo mokesčio administratoriaus); 3) akivaizdžiai peržengiamos licencijoje (leidime) apibrėžtos veiklos ribos; 4) licencija (leidimas) gauta pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors teisės doktrinoje pasisakoma, jog šie kriterijai nėra baigtinis sąrašas galimų atvejų, vertinimo kontekste paminėtina ir tai, kad kitokie neteisėti ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos vykdymo būdai sietini ne su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, o su nelegaliu vertimosi tokia veikla pobūdžiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga AB-59-2, 2023, p. 9). Taigi kiekvienu atveju svarbu nustatyti ar veiklos pobūdis yra iš esmės nelegalus, o kvalifikuojant asmens veiką tai tampa teismo prerogatyva. Kasacinio teismo praktikoje yra pasisakyta, jog nenustačius iš esmės nelegalaus ekonominės veiklos pobūdžio arba kitų pirmiau aptartų požymių, būtinų baudžiamajai atsakomybei pagal BK 202 straipsnio 1 dalį taikyti, įvairūs šios veiklos vykdymo tvarkos pažeidimai taip pat ir susiję su siekiu išvengti mokesčių gali būti vertinami kaip administracinis teisės pažeidimas ar kaip kitos nusikalstamos veikos (pvz., nusikalstamos veikos finansų sistemai) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kasacinio teismo praktikoje yra išskirta, kad šios dvi sąlygos (veiklos vykdymas neturint licencijos ar veiklos vykdymas kitokiu neteisėtu būdu) yra alternatyvios ir baudžiamajai atsakomybei kilti užtenka bent vienos iš jų identifikavimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga AB-59-2, 2023 p. 8).

Magistro darbo 1.2 skyriuje jau buvo aptarta BK 202 straipsnio pavadinimo problematika neteisėtumo aspekto ribose. Dar vienas aktualus klausimas yra susijęs su BK 202 straipsnio pavadinimo ir pirmosios bei antrosios šio straipsnio dalių lingvistinėmis formuluotėmis tiek, kiek šios formuluotės daro / gali daryti įtaką objektyviajai veikos pusei, o tuo pačiu ir kvalifikavimui. Straipsnio pavadinime nurodomas „*vertimasis*“, tuo tarpu pirmojoje straipsnio dalyje ši sąvoka pakeičiama į „*ėmimasis*“, o antroje šio straipsnio dalyje vėl vartojama sąvoka „*vertimasis*“. Taigi tam, kad išsiaiškinti šios struktūros logiką ir pateikti išvadą dėl sąvokų tikslumo reikalinga sulyginti šias dvi sąvokas. Nors atskirai šios sąvokos aiškinimo nepateikia nei mokslininkai nei teismų praktika, sistemiškai aiškinant *vertimasis* veikla pirmiausia suponuoja nuolatinį konkrečios veiklos vykdymą. Be to, ši sąvoka reiškia ir tam tikrą stabilumo elementą, kadangi vertimosi tam tikra veikla tikslas dažniausiu atveju yra pajamų generavimas ir veikla nuolatinei verčiamasi tik tuo atveju, jeigu ji generuoja subjektui numatytas pajamas ir yra sėkminga. Analogiškai sistemiškai aiškinant, veiklos *ėmimosi* samprata šiek tiek skiriasi. *Ėmimosi* sąvoka

natūraliai suponuoja kieno nors pradžia, dėl to nevalingai aplenkiamas nuolatinumo požymis, kuris yra būdingas BK 202 straipsnyje įtvirtintai veikai. Dėl šių sąvokų subtilybių nėra suprantamas įstatymų leidėjo pasirinkimas pirmoje straipsnio dalyje įvesti sąvoką „*émimasis*“, nes tai kelia ne tik sistemiškumo, bet ir sąvokos reikšmės tikslumo klausimų. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, magistro darbo autorius siūlo suvienodinti pastarąsias sąvokas ir nuosekliai laikytis „*vertimosi veikla*“ formuluotės, kadangi ši sąvoka labiau atitinka BK 202 straipsnyje reglamentuojamos veikos esmę, atspindi veikos pobūdį.

Objektyvioji BK 202 straipsnio 2 dalies pusė pasireiškia aktyviais veiksmais – vertimusi viena iš uždraustų šio straipsnio dispozicijoje nurodytų veiklų. Šioje straipsnio dalyje reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi tokiais šio straipsnio dispozicijoje nurodytomis veiklos rūšimis, kuriomis draudžiama verstis Lietuvoje. Taigi daugiausia klausimų bandant suvokti šios veikos objektyviąją pusę teisės doktrinoje kelia būtent uždraustos veiklos sąvoka ir kaip ši veikla gali pasireikšti realiame gyvenime. Pažymėtina, kad teisės mokslininkų darbuose iškeliamos dvi pagrindinės versijos kaip uždrausta veikla yra suprantama BK 202 straipsnio 2 dalies atžvilgiu.

Pirmoji versija, kad tai yra absoliučiai uždraustos veiklos, pavyzdžiui, narkotikų prekyba, prekyba žmonėmis, neteisėtas naminių stiprių alkoholinių gėrimų pardavinėjimas, etc. (Fedosiuk, 2013, p. 312). Kitaip tariant, tai tokios veiklos, kurių apskritai nėra įmanoma vykdyti teisėtai. Kadangi minėtos veiklos yra apskritai uždraustos jų sudėtys yra įtvirtintos atskiruose BK straipsniuose, kurie yra laikytini specialiaisiais, tuo tarpu BK 202 straipsnio 2 dalis laikytina bendrąja norma. Būtent dėl šios priežasties bylose susijusiose su uždraustomis veiklomis yra taikomos specialiosios normos. Magistro darbo autoriaus nuomone, šios versijos atveju BK 202 straipsnio 2 dalies eliminavimas yra pagrįstas, kadangi atskirai baudžiamajame įstatyme kriminalizuotų veikų sankcijos atitinka šių veikų pavojingumą, o BK 202 straipsnio 2 dalies sankcija bene visais atvejais yra kur kas švelnesnė negu specialiųjų normų, todėl jos taikymas visiškai nekoreliuotų su teisingo nubaudimo principu. Antra, teisės doktrinoje randasi nuomonių, kad tokie atvejai turėtų būti kvalifikuotini sutaptimi BK 202 straipsnio 2 dalies ir specialiosios normos. Autoriaus nesutinka su šia pozicija, nes tai būtų perteklinis kriminalizavimas, kuris kartu galėtų sudaryti sąlygas *non bis in idem* principo pažeidimui. Taigi remiantis šia versija yra atskleidžiamas absoliutus šios normos nepritaikomumas. Dar daugiau, kai kurie šios versijos šalininkai kartu teigia, kad apskritai bet kokia draudžiama veikla jokiame kontekste negali būti laikytina ekonomine veikla. Pagal šį aiškinimą galima suprasti, kad neegzistuoja ir negali egzistuoti uždraustos ekonominės veiklos. Su šiuo aiškinimu magistro darbo autorius nesutinka. Vertinant formaliai uždraustos veiklos negali būti laikytinos

ekonominėmis veiklomis, kadangi neatitinka visų ekonominei veiklai keliamų kriterijų, o būtent – iš šių veiklų gautos pajamos nėra apmokestinamos. Tačiau, uždraustos veiklos gali turėti ekonominei veiklai būdingus požymius. Ekonominės veiklos sąvoka yra pateikiama Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 2 straipsnio 8 dalyje: ekonominė veikla – veikla (įskaitant gamybą, prekybą, paslaugų teikimą, žemės ūkio veiklą, žuvininkystę, kasybą, profesinę veiklą, naudojimąsi turto ir (arba) turtinių teisių turėjimu), kurią vykdant siekiama gauti bet kokių pajamų (neatsižvelgiant į tai, ar ją vykdant siekiama gauti pelno), išskyrus <...> (Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, 2002). Taigi bet kuri veikla, kurią vykdant siekiama gauti, kaip įstatyme pabrėžiama, bet kokių pajamų, šio apibrėžimo ribose galėtų būti traktuotina kaip ekonominė veikla. Todėl ir uždraustoje veikloje galima aptikti ekonominės veiklos bruožų ir būtent dėl to, kad ši veikla yra nelegali, ekonominės veiklos sąvoka transformuojasi į uždraustos ekonominės veiklos sąvoką. Iš ekonominės veiklos gautų pajamų apmokestinimas yra tokiais veiklais keliamas reikalavimas, kai ji jau identifikuojama, o ne ekonominės veiklos apibrėžimo dalis. Todėl, autoriaus nuomone, specialiosios normos taikymas esant normų konkurencijai nesiremia aiškinimu, kad uždrausta veikla negali būti laikytina ekonomine ir tik dėl to yra netaikoma BK 202 straipsnio 2 dalis. Vis dėlto, tai nepaneigia fakto, kad dėl konkurencijos su specialiomis normomis, teisingo nubaudo bei non bis in idem principų absoliučiai uždraustų veiklų (įtvirtintų BK) atžvilgiu BK 202 straipsnio 2 dalis yra netaikytina.

Pirmai versijai taip pat galima priskirti ekonomines veiklas už kurias yra baudžiama administracine tvarka. Toks aiškinimas pagrindžiamas paprasta logika, kadangi, jeigu BK 202 straipsnio 2 dalis būtų taikoma, kai versliškai ar stambiu mastu daromas ANK reglamentuotas pažeidimas, visos ANK uždraustos veiklos būtų dirbtinai kriminalizuotos. Pavyzdžiui, ANK 487 straipsnis reglamentuoja vertimąsi prostitucija, tuo tarpu baudimas už šią veiklą nėra įtvirtintas BK. Šiuo atveju nekyla ginčo, kad pati prostitucija galėtų atitikti komercinės veiklos sąvoką, kadangi tai atlygintinas paslaugų teikimas. Taigi visų pirma, jeigu uždrausta ekonomine veikla laikytume ir vertimąsi prostitucija, tai ši veikla, prisidengiant 202 straipsnio 2 dalies formuluote, būtų tiesiogiai perkelta į BK ir dirbtinai kriminalizuota. Toks dirbtinis kriminalizavimas neatitiktų nei valstybės pasirinktos politikos pastaruoju klausimu, nei pačio straipsnio konstrukto, kadangi BK 487 straipsnis nenustato maksimalios iš prostitucijos gautų pajamų sumos, kurią peržengus administracinė atsakomybė nebebūtų taikoma. Antra, sutiktina, kad vertimasis tokio pobūdžio veiklomis kaip prostitucija neša didelį pelną, todėl stambaus masto kriterijus būtų lengvai pasiekiamas ir baudžiamoji atsakomybė už prostituciją taptų ne *ultima ratio* priemone, o dažnu taikymo atveju. Trečia, pats ANK numato griežtesnių priemonių

taikymą tokiais atvejais, kai tokie pažeidimai daromi pakartotinai (ANK 487 straipsnio 2 dalis). Reikia atsižvelgti ir į tai, kad tokia veikla kaip prostitucija ANK yra įtvirtinta specialiu atskiru straipsniu (487 straipsnis), todėl ši veikla nepatektų į ANK 127 straipsnio kaip bendrojo straipsnio sudėtį, kuri jau numato aiškia sumą nuo kurios atsakomybė iš administracinės keičiasi į baudžiamąją. Taigi sutiktina su išvada, kad ir tokios ekonominės veiklos, kurioms draudimai yra numatyti ANK atskiruose straipsniuose, net jeigu jomis verčiamasi versliškai ar stambiu mastu negali būti baudžiamos pagal BK 202 straipsnio 2 dalį.

Antroji versija, kad tokių veikų draudžiamumas turi būti įtvirtintas ekonominio pobūdžio įstatymuose (Fedosiuk, 2013, p. 312). BK komentaras kaip tokių įstatymų pavyzdžius nurodo Lietuvos Respublikos investicijų įstatymą ir Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymą, tačiau tai nėra baigtinis sąrašas. Ekonominio pobūdžio įstatymais laikytini ir kiti įstatymai, kurie reguliuoja kiekvieną iš ekonominių veiklų. Natūraliai kyla klausimas, kokiuose kituose įstatymuose galima ieškoti aptariamo draudimo. Pavyzdžiui, elektroninių pinigų įstaigų ir mokėjimo įstaigų veiklą, be bendrųjų įstatymų, tokių kaip Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas, kartu reguliuoja ir atskiri įstatymai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų įstaigų įstatymas arba Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymas. Tačiau šiame kontekste pažymėtina, kad aktualu yra tik tie įstatymai, kuriuose įtvirtinti ekonominiai draudimai (pavyzdžiui, draudimas verstis tam tikra veikla). Suprantama, jog kiekvieną ekonominę veiklą reguliuojančiuose įstatymuose yra įtvirtinti reikalavimai tai veiklai, tačiau jų nesilaikymas nesuponuoja uždraustos veiklos vykdymo. Taigi šios versijos išsamiam atskleidimui būtina pažymėti, jog ekonominio pobūdžio įstatymuose reikia ieškoti būtent draudimo, t.y. kokia veikla draudžiama verstis Lietuvos Respublikoje. Šiai dienai maža tokių draudimų pavyzdžių, o aiškiausias jų pavyzdys yra minėto Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje, kuri nustato draudžiamas veiklos sritis. Tiesa, nemaža dalis šių draudžiamų veiklų jau yra įtvirtintos atskiruose BK straipsniuose. Taigi ši versija uždraustas ekonomines veiklas sieja tik su ekonominio pobūdžio įstatymuose įtvirtintais draudimais ir uždraustumo visiškai nesieja su BK ar ANK įtvirtintais draudimais. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus pastaroji versija, priešingai nei pirmoji versija, nepaneigia BK 202 straipsnio 2 dalies pritaikomumo galimybių.

Magistro darbo autorius išskiria trečią versiją, kuri iš dalies remiasi antrąja versija, tačiau apima kiek platesnį spektrą. Uždraustos ekonominės veiklos BK 202 straipsnio 2 dalies kontekste turėtų būti suprantamos ir aiškinamos kaip ekonominės veiklos, kurios yra

uždraustos įstatymuose (išskyrus BK ir ANK) ir aukštesnės galios teisės aktuose. Ši versija visų pirma remiasi tuo, kad įstatymų leidyba yra dinamiškas procesas, o ekonominės veiklos reguliavimas yra ganėtinai intensyvus, todėl draudimų gali atsirasti daugiau nei jų egzistuoja dabar. Hipotetiniu atveju, įstatymu (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo pakeitimu) uždraudus kripto turto keityklų veiklą, šios veiklos neuždraudus atskiru BK straipsniu, BK 202 straipsnio 2 dalis visiškai išpildytų veikos sudėties požymius, taip nekiltų grėsmė įstatymo spragai. Ši versija taip pat išskiria aukštesnės galios teisės aktus, konkrečiu atveju toks aktas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – **Konstitucija**). Konstitucijoje yra įtvirtintos pamatinės vertybės, kurių apsaugą privalo užtikrinti valstybės teisinė sistema. Šių vertybių apsauga atsispindi per įstatymus, kuriuose yra įtvirtinti draudimai pažeisti pastarąsias vertybes. Kaip žinia, Konstitucijoje saugomos vertybės apibūdinamos abstrakčiai, o tam tikruose įstatymuose (pavyzdžiui, BK ir ANK) nustatomos baudžiamosios atsakomybės už sukonkretintus pažeidimus. Pavyzdžiui, Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalis nustato, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. BK 167 ir 168 straipsniuose (Neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, atskleidimas ar panaudojimas) sukonkretinamos veikos, kuriomis pažeidžiama pastaroji vertybė. Taigi nors principas toks, jog visos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės turi būti saugomos įstatymu, praktikoje nėra realu suregulmentuoti visas veikas, kurios pažeidžia pastarąją vertybę. Ilustruoti situaciją, kai įstatymų reglamentavimas neišpildo visų galimų vertybės apsaugos variacijų galima hipotetiniu pavyzdžiu. Galime įsivaizduoti situaciją, kai pilnametis asmuo versliškai ir stambiu mastu verčiasi konsultavimo veikla, o konsultavimo objektas yra patarimai kaip „susidoroti“ su žmogumi neįkliūnant teisėsaugai. Kitaip tariant asmuo versliškai, stambiu mastu teikia atlygintines konsultacijas (pažymėtina tik žodines konsultacijas, nepardavinėjant jokių nužudymo įrankių, niekaip kitaip neprisidedant prie nužudymo planavimo) kaip įvykdyti nužudymus vykdytojams palankesnėmis sąlygomis – kokios taktikos geriau laikytis, kokį atlikimo būdą pasirinkti, kaip pasiruošti psichologiškai, ko tikėtis iš aukos, etc. BK 129 straipsnis įtvirtina atsakomybę už nužudymą, tačiau pastaroji situacija negali būti vertinama priskiriant ją prie bendrininkavimo nužudant, nes (i) asmuo teikia konsultacijas nieko nežinodamas apie konkrečią auką, tai bendro pobūdžio susisteminti patarimai; (ii) asmuo po konsultacijos visiškai nepalaiko ryšių su potencialiu nužudymo vykdytoju, visiškai neprisideda prie tolimesnės situacijos eigos ir net nežino ar nužudymas apskritai įvyks. Sutiktina, kad aptariamai ekonominei veiklai Lietuvoje licencijos ar leidimai negali būti išduodami, nes ši veikla negali būti vykdoma teisėtai. Draudimo verstis būtų tokia konsultavimo veikla nerasime nei BK, nei ANK, nei ekonominio pobūdžio įstatymuose,

todėl atkreiptinas dėmesys į aukštesnės galios teisės aktą – Konstituciją. Konstitucijos 19 straipsnis nustato, jog žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, todėl jokia veikla negalima kėsintis į žmogaus gyvybę. Teikiant atlygintines konsultavimo paslaugas dėl susidorojimo su žmonėmis ši Konstitucijoje įtvirtinta vertybė yra pažeidžiama, todėl tokia ekonominė veikla yra uždrausta. Tokio verslininko – konsultanto veikla, nustčius kitus būtinus sudėties požymius turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 202 straipsnio 2 dalį. Grindžiant šią versiją reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad įstatymų leidyba atsilieka nuo visuomenėje vykstančių pokyčių (tame tarpe ir nusikalstamumo naujų tendencijų), todėl reikia plačiau žiūrėti į baudžiamųjų įstatymų sistemą tais atvejais, kai negalime pritaikyti specialiosios normos. Aptariamoji versija yra pranašesnė už anksčiau aptartas, nes toks uždraustumo interpretavimas saugo nuo įstatymo spragos, kuomet aiškiai pažeidžiamos saugomos vertybės, tačiau neidentifikuojama konkrečios nusikalstamos veikos sudėtis.

Technologijų raida lemia naujas nusikalstamumo tendencijas, atitinkamai, dėl tokio visuomeninių santykių progreso, įstatymų leidėjas ne visuomet spėja juos reguliuoti taip, kad būtų apgintos pamatinės įstatymuose ir aukštesnės galios teisės aktuose įtvirtintos vertybės. Aptarta trečioji nusikalstamos veikos objektyviosios pusės uždraustumo požymio aiškinimo versija sudaro prielaidas BK 202 straipsnio 2 dalį taikyti taip, jog būtų užpildytos spragos, atsirandančios dėl visuomeninių santykių sparčios raidos. Be to, toks aiškinimas sudaro pagrindą vengti nereikalingos kazuistikos baudžiamajame įstatyme, kuomet veikos pradedamos pernelyg konkretinti ir sukuriama didžiulė našta įstatymo taikytojui atrasti tinkamą normą konkrečiam atvejui. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, magistro darbo autoriaus nuomone, reti normos taikymo atvejai nėra pakankamas pagrindas tokią normą šalinti iš BK sistemos, o pastaroji versija patvirtina BK 202 straipsnio 2 dalies pritaikomumą.

2.2. Versliškumas ir stambus mastas kaip būtinieji veikos požymiai

Versliškumas ir / arba stambus mastas yra būtinieji požymiai baudžiamajai atsakomybei kilti pagal BK 202 straipsnio 1 dalį. Taigi net ir identifikavus, kad buvo pažeista ekonomika ar verslo tvarka neteisėtai verčiantis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, veiką atliko subjektas atitinkantis magistro darbo 2.3 skyriuje nustatytus požymius bei veikdamas tiesiogine tyčia, tačiau veikoje nenustčius versliškumo ir / ar stambaus masto požymių už veiką baudžiamoji atsakomybė nekils. Versliškumo sąvoka negali būti tapatinama ar prilyginama stambaus masto sąvokai. Versliškumas ir stambus mastas yra skirtingo pobūdžio kategorijos, todėl atitinkamai, byloje dėl BK 202 straipsnio taikymo galimos tokios situacijos: (i) asmens veikoje identifikuojamas versliškumo

požymis; (ii) asmens veikoje identifikuojamas stambaus masto požymis; (iii) asmens veikoje identifikuojamas versliškumo ir stambaus masto požymiai; (iv) asmens veikoje neidentifikuojamas nei vienas iš šių požymių. Taip pat autorius atkreipia dėmesį į tai, kad BK 202 straipsnio 2 dalyje eksplicitiškai nėra įtvirtinti versliškumo ir stambaus masto požymiai, tačiau vadovaujantis kasacinio teismo praktika, sistemiškai aiškinant BK 202 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo sudėtį šie požymiai yra būtini ir atsakomybei pagal BK 202 straipsnio 2 dalį kilti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga AB-59-2, 2023, p. 21). Versliškumo ir stambaus masto požymiai BK nėra apibrėžiami, todėl aiškinant juos galima remtis teisės doktrinos ir teismų praktikos išaiškinimais.

Versliškumas yra kokybinis – būdo vertinamasis požymis. Visų pirma, požymis laikytinas kokybiniu, nes šio požymio jokia materialia vertine išraiška (nei pinigais, nei koku kitu matmeniu) nėra įmanoma išreikšti. Antra, šis požymis laikytinas vertinamuoju, kadangi jo apibrėžimo universaliaisiais kriterijais nėra nei baudžiamajame įstatyme, nei jurisprudencijoje. Šio požymio turinys nustatomas vertinamųjų faktų kontekste ad hoc jį interpretuojančio subjekto (oficialiojo kvalifikavimo kontekste – teismo) sąmone (Veršekys, P., 2016, p. 242). Lotynų kalboje terminas ad hoc reiškia – konkrečiai situacijai; tik šiuo atveju; tik šį kartą. Anot baudžiamojo kodekso komentaro autoriaus, versliškumas reiškia, kad ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla užsiimama sistemingai ir nuolat (t. y. paprastai ne mažiau nei tris kartus) ir tokia veikla yra nuolatinis pagrindinis ar papildomas kaltininko pajamų šaltinis (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Versliškumo požymis nagrinėjamo straipsnio kontekste yra labai įvairialypis. Viena vertus, pasitelkiant teisės mokslininkų apibrėžimus ir teismų praktikos išaiškinimus galima apibrėžti svarbiausius versliškumo požymius ir pagal juos vertinti ar konkrečiai veika atitinka versliškumo kriterijų. Kita vertus, BK 202 straipsnis nustato nusikalstamą veiką, kuri gali būti atlikta keturiais skirtingais būdais: (i) užsiimant ūkine veikla; (ii) užsiimant komercine veikla; (iii) užsiimant finansine veikla; (iv) užsiimant profesine veikla, todėl kyla klausimas ar visiems šiems būdams galima taikyti tapatų versliškumo orientacinį apibrėžimą. Pavyzdžiui, ūkinės ar komercinės veiklos atveju tam, kad identifikuoti versliškumo požymį dažniausiai reikalinga nustatyti, kad asmens veikla pasižymėjo išvystyta infrastruktūra, vidiniais ir išoriniais ryšiais, paruošiamaisiais darbais. Tuo tarpu profesinės veiklos atveju platūs ryšiai ir išvystyta infrastruktūra nėra tiek reikšminga ir kritiškai svarbi, kad veikla būtų vykdoma pelningai ir sėkmingai. Pavyzdžiui, teikiant medicininės injekcinių užpildų paslaugas neturint tam reikalingos licencijos net ir nenustačius plačių ryšių ar išvystytos šio verslo infrastruktūros tokia veikla gali būti pakankamai sisteminga, pelninga ir sėkmingai besivystanti, kadangi tokios paslaugos yra ypatingai brangios. Šiek tiek kitokia

situacija yra su mažiau pelningomis veiklomis, pavyzdžiui, tabako gaminių prekybai tam, kad ji būtų vykdoma pelningai ir sistemingai būtina turėti išvystytus ryšius, tiekėjų, klientų tinklus. Iš to galima daryti išvadą, kad net suradus universalų versliškumo apibrėžimą, į kurį turėtų orientuotis kvalifikavimo subjektas, versliškumas vis tiek išlieka vertinamuoju požymiu, kurį kiekvienu atveju reikia vertinti ad hoc. Todėl procesinį versliškumo pagrindimą kvalifikuojant veiką iš esmės turi sudaryti trys neformalios stadijos: 1) pateikiamas versliškumo apibrėžimas; 2) nurodomi turinio atskleidimo kriterijai; 3) išsamiai motyvuojamas šio požymio inkriminavimas remiantis bylos faktinėmis aplinkybėmis (Veršekys, P., 2016, p. 240).

Stambus mastas priešingai nei versliškumas yra kiekybinis būdo požymis. Paminėtina tai, kad ankstesnėse mokslinėse publikacijose stambaus masto požymis buvo sąlygiškai priskirtinas prie vertinamųjų požymių (Veršekys, P., 2016, p. 241). Priskirtinumas vertinamiesiems požymiams buvo grindžiamas tuo, kad tuometinėje BK redakcijoje šis požymis nebuvo atskleistas, o jo turinys aiškinamas remiantis tuomet galiojusio Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – **ATPK**) 173 straipsnio pastaba, kuri nurodė, kad administracinė atsakomybė kyla, kai už tokią veiklą gaunamos pajamos ar paskutiniųjų 12 mėnesių pajamos (įplaukos), ar nustatyta tvarka neįtrauktų į apskaitą prekių vertė neviršija 500 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumos. Taigi šio stambaus masto požymio vertinamumą tuomet ribojo tik ATPK nurodyta 500 MGL dydžio suma, kurios viršijimas suponavo stambaus masto kriterijų ir lėmė baudžiamosios atsakomybės taikymą. Tačiau dabartinės BK redakcijos 212 straipsnio 4 dalis pateikia aiškų stambaus masto apibrėžimą „<...> veiklos mastas yra stambus, kai iš šios veiklos gautos paskutinių dvylikos mėnesių pajamos arba nustatyta tvarka neįtrauktų į apskaitą prekių vertė viršija 500 MGL dydžio sumą“. Remiantis SODRA duomenimis 2024 metais 500 MGL suma yra lygi 27 500 eurų, taigi ir dvylikos mėnesių pajamos viršijančios šią sumą reiškia stambų mastą. Dėl šios tikslios išraiškos galima daryti išvadą, kad stambaus masto požymis prarado vertinamųjų požymių bruožus ir yra laikytinas formaliuoju požymiu.

2.3. Subjektyvieji požymiai (subjektas, subjektyvioji pusė, tikslas, motyvas)

BK 202 straipsnio subjektu gali būti ne jaunesnis kaip 16 metų pakaltinamas fizinis asmuo, kuris neteisėtai verčiasi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla. BK 202 straipsnio 3 dalis taip pat nustato, kad šios veikos subjektu gali būti ir juridinis asmuo. Lietuvos Respublikos teismų praktikoje subjekto požymiai formuojami taip: nusikalstamos veikos, nustatytos BK 202 straipsnio 1 dalyje, subjektas gali būti tik

individualiai (savarankiškai) veikiantis savo vardu ir savo rizika asmuo, įmonės vadovas ar kitoks įgaliotas asmuo, taip pat juridinis asmuo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Analizuojant juridinio asmens atsakomybę neatsiejamai aktualus klausimas ar tokiam neteisėtai besiverčiančiame ekonomine veikla juridiniame asmenyje dirbantys darbuotojai taip pat turi atsakyti pagal BK 202 straipsnį, kuomet tokia atsakomybė kyla jų darbdaviui. Atsakymas priklauso nuo darbuotojo santykio su vykdoma neteisėta ūkine veikla – jeigu darbuotojas žino, kad dirbdamas padeda darbdaviui verstis neteisėta veikla, toks darbuotojas turėtų būti vertinamas kaip BK 202 straipsnio bendrininkas. Jeigu darbuotojas nežino, kad padeda darbdaviui verstis neteisėta ekonomine veikla atsakomybė pagal BK 202 straipsnį nekyla (Abramavičius et al., 2009, p. 478). Nors neteisėta ekonominė veikla dažniausiai siejasi su išvystyta struktūra, ryšiais, o šie požymiai paprastai suponuoja juridinį asmenį, tačiau pastaraisiais metais Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą pasiekusios bylos rodo, kad šių veikų subjektai kur kas dažniau būna fiziniai asmenys.

Aptariamojo straipsnio subjektyvioji pusė pasireiškia tiesiogine tyčia. Tai reiškia, kad kaltininkas veikia suvokdamas, jog ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla verčiasi neteisėtai, ir nori taip veikti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga AB-59-2, 2023). Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra išteisinęs asmenį nenustatęs tiesioginės tyčios elemento aptariamoje veikoje. Pavyzdžiui, vienoje byloje kaltinamieji parodė, kad nežinojo, jog jų vykdytai veiklai reikėjo leidimo, konsultavosi su VMI darbuotojais, advokatais, o šie atsakė, kad tokiai veiklai leidimo nereikia. Be to, apie kaltinamųjų vykdytą veiklą buvo žinoma valstybės institucijoms, tiek atsakingoms už rinkos ir verslo priežiūrą, tiek ir ikiteisminio tyrimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje konstatavo, jog dėl valstybės institucijų aiškios pozicijos trūkumo, neaiškaus teisinio reguliavimo, prieštaringų veikos pobūdžio aiškinimų nebuvo galima vienareikšmiškai teigti apie išteisintųjų vykdytos veiklos legalumą ar nelegalumą. Todėl buvo paliktas galioti apeliacinio teismo išteisinamasis nuosprendis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje). Šios situacijos vertinimas yra kiek kontraversiškas, kadangi pamatinė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio nuostata teigia, kad įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Vis dėlto, šios bylos kontekste teismo sprendimas gali būti paaiškinamas gilia bylos faktinių aplinkybių analize. Byloje neginčijama, kad asmenys vertėsi veikla, kuriai buvo reikalingas leidimas tokio leidimo neturėdami (konkrečiai kredito įstaigos veikla). Tačiau bylos aplinkybės kartu rodo, kad daliai kaltinamųjų VMI išdavė individualios veiklos pažymas veiklai, kurios negali vykdyti fizinis asmuo, o pradėjus ikiteisminį tyrimą

nebuvo imtasi jokių veiksmų tokiai veiklai stabdyti. Taigi akivaizdu, kad šioje situacijoje kasacinis teismas tyčios nebuvimą konstatavo ne tik iš kaltinamų asmenų paaiškinimų kaip jie suvokė savo vykdomą veiklą, bet ir iš kitų į bylą pateiktų įrodymų.

Papildomų požymių – tikslo ir motyvo reikšmė šios veikos kvalifikavimui nėra didelė. Formaliai nėra būtina nustatyti šių požymių egzistavimo, kad veiką būtų galima kvalifikuoti pagal BK 202 straipsnį. Vis dėlto, motyvas ir tikslas yra neatsiejama šios veikos dalis, kadangi pati veikos samprata ir esmė suponuoja tai, kad ji vykdoma dėl vieno pagrindinio tikslo t.y. pajamų ar kitos materialinės naudos siekimo.

Taigi apibendrinant BK 202 straipsnio subjektyviuosius požymius galima daryti išvadą, jog šios veikos subjektas nepasižymi ypatumais kitų straipsnių atžvilgiu, tuo tarpu subjektyviosios pusės tiesioginė tyčia kiekvienu atveju teismo yra vertinama išsamiai atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, o ne formaliai ją preziumuojant kaltinamo asmens veikloje.

2.4. Ūkinės, komercinės, finansinės ir profesinės veiklos sąvokų išaiškinimai

Tinkamam BK 202 straipsnio objektyviosios pusės nustatymui reikalinga suvokti kokios yra straipsnio dispozicijoje išskiriamų veiklų sampratos. Kaip paaiškinama magistro darbo įžangoje, kiekvienos iš straipsnyje identifikuotų veiklų galimos kvalifikavimo problemos nėra šio darbo objektas, todėl ūkinės, komercinės, finansinės ir profesinės veiklos sąvokos šiame skyriuje bus aiškinamos tiek, kiek reikalinga suvokti šias veiklas identifikuojant bendrąsias BK 202 straipsnio kvalifikavimo problemas. Toliau bus pateikiamos susistemintos šių veiklų sąvokos bei aptariamos jų traktavimo problematikos.

Pirmoji BK 202 straipsnyje minima veikla – ūkinė. Ši veikla, pagal aptarto Nutarimo 2.4 punktą, turėtų būti aiškinama remiantis Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymu kaip gamybinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, susijusi su prekių pirkimu ar pardavimu, išskyrus atvejus, kai fiziniai asmenys prekę įsigyja asmeniniams ir namų ūkio poreikiams tenkinti (Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas, 1999). Toks ūkinės veiklos išaiškinimas kelia tam tikrų klausimų, kadangi gali būti suprantama, kad ūkinė veikla apima visas kitas straipsnyje toliau detalizuotas veiklas. Todėl kiek konkretesnę analizuojamo straipsnio atžvilgiu sąvoką pateikia BK komentaras, kuriame pažymima, kad ši veikla gali būti suprantama kaip įvairi gamybinio pobūdžio veikla, susijusi su prekių gaminimu, pardavimu bei paslaugų teikimu (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Taigi šis paaiškinimas yra labiau akcentuojantis gamybinio pobūdžio veiklą. Tuo tarpu BK 202 straipsnyje taip pat atskirai įvardyta komercinė veikla yra susijusi su prekių pirkimu ir / ar pardavimu, išskyrus tuos atvejus, kai fiziniai asmenys prekes įsigyja

asmeniniams (arba namų ūkio) poreikiams (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Taigi kaip matyti iš pateiktų sąvokų ūkinė ir komercinė veiklos turi daugiausia bendrų požymių, todėl yra labiausiai painiojamos tarpusavyje lyginant su kitomis šiame straipsnyje išvardintomis veiklomis. Kai kuriuose teisės šaltiniuose šios dvi sąvokos netgi sujungiamos į vieną (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 2 straipsnio 21 punktą), kadangi iš principo šios veiklos dėl savo panašumo beveik visais atvejais persipina tarpusavyje. Toliau straipsnyje yra nurodoma finansinė veikla, bendriausio apibrėžimo forma tai yra veikla susijusi su finansinių paslaugų teikimu (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Finansinės paslaugos yra išsamiai apibrėžtos Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnyje, kuriame pateikiamas baigtinis sąrašas finansinių paslaugų (pavyzdžiui mokėjimo paslaugos, finansinė nuoma, skolinimas, finansinių laidavimų teikimas, etc.). Galiausiai BK 202 straipsnyje nurodoma profesinė veikla. Profesinė veikla reiškia tam tikros profesijos asmens teikiamas jo profesijos srities paslaugas (Abramavičius et al., 2009, p. 475). Vis dėlto pažymėtina tai, kad aptariamo straipsnio kontekste aktualiausias yra profesijos, kuriomis besiverčiantys asmenys privalo turėti tam tikrus leidimus arba licencijas.

Apibendrinant galima teigti, kad šio straipsnio kvalifikavimui esminės reikšmės neturi tai, kokiai konkrečiai veiklai bus priskirta asmens vykdoma ekonominė veikla. Šio straipsnio inkriminavimui pakanka nustatyti, kad asmuo neteisėtai vertėsi ekonomine veikla. Kaip jau analizuota magistro darbo 2.2 poskyryje konkreti ekonominės veiklos rūšis gali būti reikšminga versliškumo požymiui vertinti, tačiau tai nepakeičia fakto, kad versliškumo požymis kiekvienu atveju yra vertinamas ad hoc. Todėl galima daryti išvadą, jog neteisėtos ekonominės veiklos nustatymas nepriskiriant šios veiklos konkrečiai rūšiai yra pakankamas, kad veika būtų tinkamai kvalifikuota pagal BK 202 straipsnį.

3. KVALIFIKAVIMO PROBLEMOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ PRAKTOKOJE

3.1. Neteisėtumo požymio inkriminavimas ir problematika

Neteisėtumo požymio vertinimo problematika teismuose iškyla tuomet, kai asmuo yra kaltinamas BK 202 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta veika. Analizuojant veikos sudėtį magistro darbo 2.1 poskyryje buvo išsamiai aptartos neteisėtumo variacijos, kai veikla verčiamasi neturint licencijos, kuriai ji reikalinga arba kitokiu neteisėtu būdu. Toliau bus analizuojama šių požymių inkriminavimo problematika Lietuvos Respublikos teismų praktikoje.

Pastarųjų metų tendencijos rodo, jog inkriminuojant BK 202 straipsnio 1 dalį dažniausiai objektyvioji veikos pusė pasireiškia veiklą vykdant neturint licencijos veiklai, kuriai ji reikalinga pagal galiojančius teisės aktus. Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje moteris neturėdama licencijos, suteikiančios teisę verstis slaugos ar medicinos praktika, patalpose, neturinčiose licencijos teikti asmens sveikatos priežiūros paslaugas naudodama švirkštus su adata, už atlygį atliko ne mažiau kaip 80 medicininių intervencinių procedūrų – lūpų, taip pat kitų veido sričių koregavimą. Gynyba byloje laikėsi pozicijos, kad moteris neturėjo teisinio išsilavinimo ir nežinojo, kad tokios veiklos vykdymui licencija yra reikalinga. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priimdamas sprendimą, kad moters veikla tinkamai kvalifikuota pagal BK 202 straipsnio 1 dalį pažymėjo, kad teisinio išsilavinimo neturėjimas ar bent jau teisinių žinių atitinkamoje srityje neįgijimas studijų metu neatleidžia asmens nuo pareigos, dar prieš imantis tam tikros profesinės veiklos, domėtis, kokios teisės normos ir taisyklės reglamentuoja tokios profesinės veiklos vykdymą. Remiantis tokiu aiškinimu šioje byloje nebuvo paneigta veikos subjektyviosios pusės tyčia. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors veiklos vykdymo neturint tam reikalingos licencijos nustatymas gali atrodyti nesudėtingas, tačiau pasitaiko atvejų, kuriais yra sudėtinga nustatyti ar tam tikra ekonominė veikla priskiriama licencijuojamai veikla Lietuvoje. Tokiose situacijose gynyba remiasi tuo, kad konkrečiai veiklai nėra nustatytas aiškus reguliavimas arba asmenys buvo įsitikinę, jog vykdė nelicencijuojamas paslaugas. Pavyzdžiui, 2018 metais Lietuvos Aukščiausiame Teisme 7 teisėjų kolegijoje buvo nagrinėjama byla, kurioje moteris buvo kaltinama tuo, kad vertėsi pribuvėjos veikla. Pažymėtina, kad moteris neturėjo medicininio išsilavinimo, gydytojo akušerio ginekologo licencijos. Gynyba byloje laikėsi pozicijos, kad moteris veikė kaip „pribuvėja“, o „pribuvėjų“ veikla Lietuvoje įstatymais (ar kitais teisės aktais) nėra reglamentuota. Tačiau

Lietuvos Aukščiausias Teismas konstatavo, kad visuotinai suprantama, jog tokio asmens, tokia veikla, kuri reikalauja specialių mokslo žinių, praktinės patirties ir pan., šiuo atveju – paslaugos gimdymo proceso metu, yra susijusi su didesne rizika ir grėsmėmis tiek pačios gimdyvės, tiek ir naujagimio sveikatai ar gyvybei. Taigi, akivaizdu, kad moters vykdyta veikla – tai asmens sveikatos priežiūros profesinė veikla, kuriai ji adekvačios kompetencijos neturėjo ir kuriai būtinos specialios mokslo žinios, kvalifikacija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi nepaisant to, kad byloje nebuvo nustatyti kiti būtinieji BK 202 straipsnio 1 dalies požymiai, ši nutartis pagrindžia, kad pribuvėjos veikla yra prilyginama licencijuojamai veiklai. Dar vienas šiame kontekste aktualus pavyzdys yra byla, kurioje juridinis asmuo buvo kaltinamas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį už vertimąsi asmens ir turto apsauga neturint tam reikalingos licencijos. Ši byla išskirtinė tuo, kad visiškai išsiskyrė žemesnės instancijos teismų pozicijos dėl pastarosios veiklos vertinimo. Pirmoji instancija įvertinusi bylos duomenis padarė išvadą, kad juridinis asmuo asmens ir turto apsaugos paslaugų neteikė, tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad tokios paslaugos buvo teiktos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pritarė apeliacinio teismo išvadai, kad fizinės jėgos panaudojimas atliekant asmens ir turto apsaugą yra teisė, o ne pareiga, todėl jei asmuo, atlikdamas savo tiesiogines asmens ir turto saugos funkcijas, nepanaudoja fizinės jėgos ar kovinių imtynių veiksmų, negalima teigti, jog tokie veiksmai nepriskirtini asmens ir turto apsaugai, kuri yra licencijuojama veikla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad vien tinkamas sandorių formos laikymasis (pavyzdžiui lėšų skolinimo atveju) nelemia nuteistojo veiklos teisėtumo ir neįrodo, kad skolinimas buvo vykdomas be palūkanų, kas nebūtų laikytina licencijuojama veikla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi visose aptartose situacijose galime aiškiai identifikuoti, kad jeigu asmens veikla pasižymi požymiais, kurie suponuoja Lietuvos Respublikoje licencijuojamą veiklą, absoliučiai neturi reikšmės tai, kaip tokią veiklą vadina ir interpretuoja šios veiklos vykdytojas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškiai laikosi pozicijos, jog nežinojimas tam tikrai ekonominei veiklai keliamų reikalavimų nesuponuoja neatsargumo ir neatleidžia nuo atsakomybės pagal BK 202 straipsnio 1 dalį.

Antroji neteisėtumo požymio apraiška yra veiklos vykdymas kitokiu neteisėtu būdu. Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką pastebėtina, kad dažniausia kitokio neteisėto būdo apraiška yra individualios veiklos vykdymas jos neįregistravus ir neįgijus verslo liudijimo, pavyzdžiui: variklinių transporto priemonių pirkimas, pardavimas

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d., 2022 m. birželio 14 d. ir 2019 m. balandžio 30 d. nutartys baudžiamosiose bylose), žemės gręžimo galvučių pirkimas, pardavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje), automobilių detalių pirkimas, pardavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 12 d. ir 2019 m. gegužės 20 d. nutartys baudžiamosiose bylose), etc. Analizuojant pastarąsias bylas pastebėta, kad neteisėtumo inkriminavimui pakanka nustatyti, kad pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnio 7 dalies nuostatas veikla atitikų individualios veiklos požymius ir asmuo nebūtų įregistravęs šios veiklos. Tačiau teismų praktika rodo, kad ne visais atvejais yra lengva nustatyti ar asmens veikla atitinka realiusius individualios veiklos požymius. Pavyzdžiui, vienoje byloje asmuo buvo kaltinamas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, kad versliškai ėmėsi komercinės veiklos įsigydamas pigiau ir parduodamas brangiau nekilnojamąjį turtą. Šioje byloje nustatyti 5 nekilnojamojo turto pirkimo pardavimo epizodai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje sutiko su žemesnių instancijų teismų išvada, kad esant tokio pobūdžio veiklai, kai nustatyti tik 5 turto pirkimo pardavimo atvejai savaime nėra aišku, kad fizinis asmuo privalėjo suprasti, kada jo nekilnojamojo turto sandoriai jau traktuotini kaip individuali prekybos nekilnojamuoju turtu veikla, todėl vertinant mokesčių mokėtojo veiksmų teisėtumą ir jo galimą atsakomybę tampa svarbi aplinkybė, ar iš nekilnojamojo turto pardavimo gautos pajamos buvo slepiamos nuo mokesčių administratoriaus. Kaip matyti iš bylos medžiagos asmuo Valstybinei mokesčių inspekcijai teikė deklaracijas su iš šios veiklos gautomis pajamomis ir šių pajamų neslėpė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje situacijoje matyti, kad teismai asmens veiklą ir jos pobūdį vertino ne formaliai, o atkreipė dėmesį į tai, kaip buvo elgiamasi su perkamu turtu. Nustatyta, kad dalis perkamo ir vėliau parduodamo nekilnojamojo turto buvo naudojama savo asmeninems arba profesinėms reikmėms ir tik vieną sandorį pripažino komercinio pobūdžio sandoriu. Taigi iš to darytina išvada, kad net jeigu veikloje galima nustatyti individualios veiklos požymius, kiekvieną kartą jie vertintini ad hoc, kadangi tik taip galima nustatyti ar asmuo vykdydamas tam tikrą veiklą tikrai turėjo siekį gauti pajamų būtent per tęstinį laikotarpį. Lietuvos teismų praktikoje pasisakoma, kad BK 202 straipsnio 1 dalies požymis „kitokiu neteisėtu būdu“ savo neapibrėžtumu kelia pavojų būti pernelyg plačiai aiškinamas. Todėl vien formalus tam tikrų verslo ar mokestinių reikalavimų nesilaikymas ne visuomet pasieks šios dispozicijos pavojingumo ribą (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Magistro darbo autorius pastebi, kad analizuojant kitokio neteisėtumo būdą nereikia užmiršti ir kitų jo apraiškų (veiklos vykdymo neįregistravus

juridinio asmens, verčiamasi veikla, kurią turi teisę vykdyti tik juridiniai asmenys, veiklos vykdymas akivaizdžiai peržengiant licencijoje (leidime) apibrėžtas veiklos ribas; licenciją (leidimas) gaunant pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis). Nors pastarieji atvejai teismų praktikoje yra reti, tačiau jų pavojingumas prilygsta atvejams, kai individuali veikla vykdoma pastarosios neįregistravus. Tačiau pastarųjų penkerių metų teismų praktika vis dėlto rodo, jog bene vienintelis teismuose analizuojamas kitoks neteisėtas būdas pasireiškia individualios veiklos vykdymu šios veiklos neįregistravus.

3.2. Uždraustos veiklos išaiškinimai ir problematika

Ekonominės veiklos uždraustumo vertinimo problematika teismuose iškyla tuomet, kai asmuo yra kaltinamas BK 202 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta veika. Prieš pradėdant analizuoti konkrečiose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose keliamus klausimus dėl ekonominės veiklos uždraustumo kriterijaus, pažymėtina, jog tiek žemesnėse instancijose, tiek kasaciniame teisme išimtinai retai yra taikoma ši straipsnio dalis. Taigi toliau bus analizuojami ir vertinami atvejai, kai teismai svarstė ar konkreti veikla gali būti laikytina uždrausta ūkine, komercine ar profesine veikla. Ši analizės dalis bus glaudžiai susijusi su analizuotomis ir magistro darbo 2.1 poskyryje išskirtomis trimis uždraustumo aiškinimo versijomis.

Vienoje iš jau aptartų bylų, kurioje buvo aiškinamas pribuvėjos veiklos neteisėtumas apeliacinės instancijos teismas kėlė versiją, kad tokia veikla, jeigu ji atitiktų visus kitus sudėties požymius, galėtų būti laikytina uždrausta profesine veikla ir baudžiama pagal BK 202 straipsnio 2 dalį. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neigdamas pastarąją versiją konstatavo, kad gimdymas namuose, kaip reiškinyje apskritai nėra uždrausta nei baudžiamuoju įstatymu, nei kitais teisės aktais. Dėl to apeliacinės instancijos teismas, pripažindamas, kad moteris vertėsi uždrausta profesine veikla, kaip ji suprantama pagal BK 202 straipsnio 2 dalį, baudžiamąjį įstatymą taikė netinkamai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Su tokia kasacinio teismo išvada sutiktina dar ir dėl to, kad tokia veikla kaip asistavimas priimant gimdymus iš esmės galima verstis teisėtai turint tam reikalingą licenciją, todėl šioje byloje asmens veiklos ydingumas gali būti grindžiamas tik licencijos neturėjimu tokiai veiklai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuodamas šios straipsnio dalies taikymo praktiką taip pat pažymi, kad fizinio asmens vertimasis veikla, kuria gali verstis tik juridiniai asmenys, negali būti kvalifikuojama pagal BK 202 straipsnio 2 dalį. Iš esmės teisėtos veiklos vykdymas netinkama forma negali būti konvertuojamas į uždraustos veiklos vykdymą,

kadangi pastarosios veikos sudėtis visiškai patenka po BK 202 straipsnio 1 dalies norma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Dar viena byla, kurioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškiai pasisako prieš BK 202 straipsnio 2 dalies inkriminavimą kartu suformuodamas taisyklę buvo nagrinėjama 2023 m. birželio 22 d. Apeliacinės instancijos teismas moterį nuteisė pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir 202 straipsnio 2 dalį už padėjimą pardavinėti kontrabandines cigaretes, darydamas išvadą, kad moters veikla visiškai atitinka uždraustos ekonominės veiklos požymius. Kasacinis teismas nagrinėdamas šią bylą konstatavo, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje praktikoje išaiškinta, jog nusikalstamų veikų, iš kurių gaunamos pajamos, darymas (pvz., vagystės, sukčiavimai, prekyba žmonėmis, prekyba narkotikais ar cigaretėmis be nustatyto pavyzdžio banderolių ir pan.) teisiškai neatitinka nei ūkinės, nei kitokios rūšies ekonominės veiklos sąvokos ir dėl to kaltinamosios veikla nesudaro BK 202 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip matyti iš šio pavyzdžio, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmeta versiją, kad uždraustos ekonominės veiklos šio straipsnio kontekste turėtų būti tapatinamos su baudžiamajame įstatyme įtvirtintomis baudžiamomis veiklomis. Sutiktina, kad pastarosios nusikalstamos veikos negali būti laikytinos uždraustomis ekonominėmis veiklomis analizuojamo straipsnio kontekste ir joms turi būti taikomi specialieji konkrečią nusikalstamą veiką reglamentuojantys straipsniai.

Išskirtinė nutartis analizuojamu klausimu buvo priimta 2018 m. liepos 5 d., kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paliko nepakeistą žemesnės instancijos teismų sprendimą asmens veiklą kvalifikuodami pagal BK 202 straipsnio 2 dalį. Bylos fabulos išskirtinumas pasireiškė tuo, kad fizinis asmuo (turėdamas individualios veiklos pažymėjimą) versliškai ir stambiu mastu reklamavo prostitucija užsiimančių asmenų paslaugas. Kasacinis teismas aiškindamas pastarosios ekonominės veiklos uždraustumą konstatavo, kad toks ekonominės veiklos realizavimo būdas rodo ne tik tai, kad faktiškai ši veikla buvo vykdoma neteisėtai, bet ir tai, kad jos vykdyti teisėtai apskritai neįmanoma, teisės aktų ir tvarkos, kuria remiantis tokią veiklą būtų galima vykdyti teisėtai, Lietuvos Respublikoje nėra. Kadangi leidimai ar licencijos verstis tokia veikla nėra išduodamos, intymių paslaugų reklama Lietuvoje negalėjo būti įteisinta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Analizuojant šią nutartį sutiktina su kasacinio teismo argumentais, tačiau aiškumo dėlei tokio pobūdžio bylose reikalinga pabrėžti ne tik tai, kad leidimai ar licencijos verstis tokia veikla Lietuvoje nėra išduodamos, bet ir tai, kad tokio pobūdžio veikla yra uždrausta įstatymu (arba magistro darbo autoriaus nuomone aukštesnės

galios teisės aktu). Šioje byloje buvo pažymėta, kad toks draudimas įtvirtintas atskirame įstatyme, o konkrečiai, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 4 punkte. Taigi susisteminus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus dėl BK 202 straipsnio 2 dalies taikymo pirmiausia turime patikrinti ar fabuloje nurodyta veikla, kuri yra uždrausta Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymu nėra reglamentuojama kaip atskira nusikalstama veika / pažeidimas BK arba ANK. Atradus aptariamą veiklos sudėtį atskirame straipsnyje BK ar ANK būtų paneigtinas veikos kvalifikavimas pagal bendrąją BK 202 straipsnio 2 dalies normą. Taigi ši nutartis yra itin išskirtinė, kadangi teismas identifikavo atskirąją normą veikos padarymo metu galiojusiam ATPK, tačiau veiką vis tiek kvalifikavo pagal BK 202 straipsnio 2 dalį. Šį pasirinkimą teismas argumentavo tuo, kad asmens veiksmai buvo susiję ne tik su uždraustos reklamos skleidimu, bet ir su realiu pajamų gavimu iš šios veiklos, o identifikuota ATPK norma apėmė tik atsakomybę už tokios reklamos skleidimą. Be to, veiklai pasiekus versliškumo ir stambaus masto kriterijus asmens atsakomybė persikėlė iš administracinės į baudžiamosios teisės ribas. Taigi iš šios nutarties galima daryti labai svarbią išvadą, kad identifikavus veiklos draudžiamumą (šiuo atveju tai padaryta remiantis visuomenės informavimo įstatymu) reikia ne tik patikrinti ar tokia veikla nėra baudžiama BK ir ANK, bet identifikavus specialiąją normą reikalinga patikrinti ar veika neišeina iš jos ribų (kaip buvo identifikuota pastaruju pavyzdžiu).

Taigi apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nėra nurodęs, kuria iš ekonominės veiklos uždraustumo versijų remiasi, tačiau pagal paskutinių penkerių metų analizuotą praktiką matoma tendencija uždraustumo ieškoti ekonominio pobūdžio veiklą reglamentuojančiuose ir kituose įstatymuose. Tačiau pažymėtina, kad kol kas Teismai uždraustumo kriterijaus ieško apsiribodami įstatymais, veiklos uždraustumo nesiejant su aukštesnės galios teisės aktais.

3.3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 202 straipsnio atskyrimas nuo kitų nusikalstamų veikų

Nemažą dalį neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla kvalifikavimo problemų teismuose kelia šios veikos atskyrimas nuo kitų nusikalstamų veikų. Pažymėtina tai, kad ši veika painiojama ne tik su kitomis BK XXXI skyriuje įtvirtintomis veikomis, bet ir su kitų BK skyrių veikomis, todėl toliau šis poskyris atitinkamai dėstomas dvejų dalių principu. Analizuojant BK 202 straipsnio skiriamuosius aspektus daugiausia dėmesio skiriama paskutinių penkerių metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai.

Pirmoji nagrinėtina kategorija yra veikos, kurios nepatenka į BK XXXI skyrių. Šiame kontekste veika, kuri kvalifikavimo kontekste dažniausiai painiojama su BK 202 straipsnyje įtvirtinta veika yra sukčiavimas (BK 182 straipsnis). Nors sukčiavimo dalyku laikomas svetimas turtas, turtinė teisė, turtinė prievolė, o neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla – prekės ir paslaugos, mokslininkų teigimu šias dvi nusikalstamas veikas kartais gali būti sudėtinga atskirti dėl to, nes abi jos yra susijusios su turtiniais santykiais ir tam tikru šalių susitarimu (Ivoška G., 2003, p. 102). Tai, kad šių veikų atskyrimas vis dar kelia klausimų pagrindžia ir naujausia teismų praktika. Pavyzdžiui, vienoje byloje buvo sprendžiama dėl asmens atsakomybės, kuris neturėdamas teisės verstis būsto remonto darbais važinėdavo pas skirtingus asmenis, žadėdavo jiems greitai ir kokybiškai atlikti remonto darbus ir pasiimdavo iš jų grynuosius pinigus kaip avansą už šių darbų atlikimą. Analizuojamu atveju, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog esminis elementas skiriantis sukčiavimą nuo neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla yra apgaulė. Apgaulė šioje veikloje pasireiškė tuo, kad nuteistasis žadėjo greitas ir kokybiškas remonto atlikimo paslaugas, nors pats tokia veikla verstis nei teisės, nei reikiamų kompetencijų neturėjo, be to siekdamas avansinio mokėjimo nurodydavo, kad jam reikia mokėti paskolos įmokas, rūpintis sūnumi, bei grasino negavęs avansinio mokėjimo apskritai nutraukti darbus. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi kaip matyti, kasacinis teismas šioje situacijoje nustatė apgaulės esmingumą ir veiką kvalifikavo pagal BK 182 straipsnį. Kaip pastebėtina veikos kvalifikavimo sutaptimi su BK 202 straipsniu apskritai buvo atsisakyta, todėl šioje vietoje vis dėlto gali iškilti klausimas ar šia veika buvo pažeidžiama tik privačių asmenų turtas, turtinės teisės ir interesai ir ar valstybė nenukentėjo, kai asmuo vykdė veiklą formaliai jos neįtvirtinęs ir nemokėdamas mokesčių. Atsakymas yra susijęs su magistro darbe jau išanalizuota problematika, kad nusikalstamų veikų, iš kurių gaunamos pajamos, darymas teisiškai neatitinka nei ūkinės, nei kitokios rūšies ekonominės veiklos sąvokos, todėl ir šių kvalifikavimas sutaptimi su BK 202 straipsniu nėra galimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 20 d., 2023 m. birželio 22 d., 2024 m. vasario 13 d. nutartys baudžiamosiose bylose). Kita itin sudėtinga kvalifikavimo situacija susiklostė, kai asmuo neįkūręs ir neįregistravęs finansų įstaigos Juridinių asmenų registre, nebūdamas finansų maklerio įmonės priklausomas tarpininkas ar kredito įstaigos atstovas, teikė finansines paslaugas – investicines paslaugas. Konkrečiai šis asmuo sukūrė investicinį projektą ir skelbė apie investavimo galimybes, įsigyjant investicinius paketus (su mėnesio arba metinėmis išmokomis), dėl to dešimt asmenų, būdami suklaidinti investavo iš viso 91 000 Eur. Šioje situacijoje skirtingų instancijų teismų

vertinimas išsiskyrė. Pirmosios instancijos teismas nuteisė asmenį pagal BK 182 straipsnio 2 dalį ir 202 straipsnio 1 dalį, o apeliacinės instancijos teismas nuteistojo apeliacinį skundą atmetė. Kasacinės instancijos teismas nesutikdamas su žemesnės instancijos teismais bylą dėl 202 straipsnio 1 dalies nutraukė. Šį savo sprendimą grindė tuo, kad byloje nustatyta, kad tai, ką kaltinamasis vadina investiciniu projektu, nebuvo verslo projektas, jokia veikla nebuvo vykdoma ir nebuvo ketinama jos vykdyti. Kaltinamasis tik imitavo finansinę veiklą siekdamas apgaule įgyti nukentėjusiųjų lėšas ir sudaryti nukentėjusiesiems patikimo bei pelningą veiklą vykdančio investicinio projekto įvaizdį. Šie kaltininko veiksmai kvalifikuoti kaip sukčiavimas ir atitinka BK 182 straipsnio 2 dalies sudėties požymius, tačiau neatitinka BK 202 straipsnio 1 dalies sudėties požymių dar ir dėl to, kad sukčiavimas teisiškai neatitinka finansinės veiklos sąvokos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors pagrindinis sukčiavimo identifikavimo elementas yra apgaulės naudojimas, tačiau klausimų gali kelti tai, kad tam tikrų apgaulės elementų galima įžvelgti ir asmeniui neteisėtai besiverčiant ekonomine veikla, kadangi galutinis vartotojas, kuris gauna iš neteisėtos ekonominės veiklos prekes, paslaugas dažniausiai nežino, kad tokia ekonominė veikla vykdoma nesilaikant teisės aktų reikalavimų. Tačiau esminis skirtumas tas, kad sukčiavime apgaulė yra naudojama specialiai siekiant suklaidinti žmogų, kai jis iš esmės paveikiamas, apgaunamas ir jokios naudos iš sandorio negauna. Neteisėto vertimosi ekonomine veikla atveju ydingumas yra susijęs su netinkama asmens veiklos forma, neteisėta veikla realiai verčiamasi, o ne imituojamas vertimasis ja ir paprastai nėra kėsinamasi paveikti asmens psichologiją ir iš to pasipelnyti. Taigi apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad esminiai skirtumai tarp BK 202 ir BK 182 straipsnių yra apgaulės esmingumas bei realus / imitacinis veiklos vykdymas, o pastarosios veikos negali būti kvalifikuojamos sutaptimi, kadangi nusikalstama veika negali būti laikytina ekonomine veikla. Kalbant apie problematiką ne tik sukčiavimo kontekste, skiriant nusikaltimus nuosavybei ir nusikaltimus ekonomikai ir verslo tvarkai svarbu yra subjektyvieji požymiai – motyvas ir tikslas, nors pastarieji neįtvirtinti nusikaltimų sudėtyse kaip privalomi. Motyvas ir tikslas kaip veiką darančio subjekto santykis su daroma veika atskleidžia nusikalstamos veikos prigimtį: ar kaltininkas siekia vien patenkinti savo poreikius (t.y. veikia labiau kaip vartotojas), ar kaltininkas veikia pirmiausiai kaip verslininkas, t.y. padaro veiką, kuri faktiškai atitinka ūkinės komercinės veiklos požymius.

Pirmos kategorijos analizei taip pat priskirtinos veikos įtvirtintos BK 222 ir 223 straipsniuose – apgaulingas finansinės apskaitos tvarkymas ir aplaidus finansinės apskaitos tvarkymas. Nors šios veikos nekelia daug kvalifikavimo problemų teismuose

atskiriant jas nuo BK 202 straipsnio, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 metų gruodžio 22 dienos nutarime išaiškino svarbą atvejį, kuriam negalima kvalifikuoti nei vienos iš šių veikų. Bylos fabula išskirtinė tuo, jog bylos nagrinėjimo pirmoje instancijoje metu asmuo, kuris buvo parapijos klebonas buvo kaltinamas dėl netinkamo apskaitos tvarkymo, kadangi nebuvo galima nustatyti, kiek parapija gavo pajamų grynaisiais pinigais iš tikinčiųjų už religinius patarnavimus iš rinkliavų ir dėl to negalima iš dalies nustatyti parapijos turto. Taigi byloje kilo klausimas tiek dėl BK 202 straipsnio, tiek dėl 223 straipsnio inkriminavimo. Teismai byloje laikėsi vieningos pozicijos, asmuo buvo visiškai išteisintas, kadangi nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Be to, kasacinis teismas konstatavo, jog religinėms bendruomenėms, bendrijoms, centrams buhalterinę apskaitą reglamentuojantys teisės aktai taikomi tik jų ūkinės komercinės veiklos pajamų ir išlaidų apskaitai, o gautų lėšų grynaisiais pinigais iš religinės veiklos, patarnavimų (pavyzdžiui, aukos už krikštą, santuokų palaiminimą, laidotuves ir pan.) apskaita yra Bažnyčios bei religinių organizacijų vidaus reikalas, į kurį valstybė nesikiša; šiuos klausimus Bažnyčia bei religinės organizacijos laisvai sprendžia pagal savo kanonus ir statutus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat skiriant šias nusikalstamas veikas svarbu pažymėti tai, kad BK 202 straipsnio sudėtis neapima apgaulingo ar aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo ir šis turi būti kvalifikuojamas atskirai. Tokio atskiro kvalifikavimo pavyzdys galėtų būti kai teikiamos odontologo paslaugos klinikoje ir (i) šias paslaugas teikiantis asmuo neturi teisės aktuose nustatyto leidimo verstis šia veikla, (ii) tas pats asmuo paslaugų apskaitą tvarko apgaulingai.

Antroji nagrinėtina kategorija yra BK XXXI skyriaus veikos, turinčios panašumų su BK 202 straipsniu. Tarp šiame įtvirtintų veikų daugiausia kvalifikavimo klausimų kelia BK 202 ir 199², 201, 203 straipsnių atskyrimo kriterijai, kadangi šiuose straipsniuose įtvirtintos veikos savo pobūdžiu turi daug panašumų su komercinėmis veiklomis. Vienoje byloje moteris buvo kaltinama ir apeliacinės instancijos teismo nuteista pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir 202 straipsnio 2 dalį už tai, kad padėjo vyrui pardavinėti kontrabandines cigaretes su Baltarusijos Respublikos banderolėmis. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje pakeitė apeliacinio teismo nuosprendį darydamas išvadą, kad prekyba neteisėtu būdu gautais daiktais (šiuo atveju – cigaretėmis be nustatyto pavyzdžio banderolių) nesudaro BK 202 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties. Šiuo atveju atsakomybė turėtų būti pagal 199² straipsnį, tačiau konkrečiai šioje byloje prekių vertė nesiekė atitinkamos MGL ribos. Nors teismų praktika jau nusistovėjusi ir kvalifikavimo

problematika maža, tačiau panašią kvalifikavimo sumaištį gali kelti ir neteisėta prekyba naminiiais stipriais alkoholiniais gėrimais. Tačiau kaip ir BK 199² taip ir BK 201 straipsnis remiasi ta pačia atskyrimo nuo BK 202 straipsnio logika – prekyba neteisėta produkcija nesudaro BK 202 straipsnio sudėties. Tačiau BK 201 straipsnyje įtvirtintos veikos nereikėtų maišyti su alkoholinių gėrimų su Lietuvos Respublikos banderolėmis prekyba neturint tam reikalingos licencijos. Pastaruoju atveju nustačius visus būtinuosius veikos sudėties požymius, toks alkoholio pardavinėjimas jau būtų kvalifikuotinas būtent pagal BK 202 straipsnio 1 dalį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kita su atskyrimo problematika susijusi BK XXXI skyriaus veika yra neteisėta juridinio asmens veikla. BK 203 straipsnio 1 dalyje yra numatyta atsakomybė tam, kas stambiu mastu vertėsi viešojo juridinio asmens steigimo dokumentuose nenumatyta veikla. Vis dėlto iš teismų praktikos analizės matyti, kad dažniausiai BK 202 straipsnio atskyrimo problematika yra siejama su BK 203 straipsnio 2 dalimi, kuriame įtvirtinta atsakomybė tam, kas steigė, įsigijo juridinį asmenį, naudojamą neteisėtai veiklai nuslėpti, ar vadovavo juridiniam asmeniui, naudojamam neteisėtai veiklai nuslėpti. Pavyzdžiui, 2022 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą, kurioje asmuo buvo kaltinamas, kad neturėdamas leidimo atlikti technines apžiūras, neteisėtai versliškai ėmėsi ūkinės veiklos, t. y. atliko privalomąją transporto priemonių techninę apžiūrą, taip pat pagamino netikrus liudijimus. Apeliacinės instancijos teismas tokią veiką kvalifikavo pagal BK 202 straipsnio 1 dalį ir BK 300 straipsnio 1 dalį. Kasacinės instancijos teismas pakeitė šį nuosprendį ir bylą pagal BK 202 straipsnio 1 dalį nutraukė, konstatuodamas, kad pagal bylos aplinkybes nėra jokių įrodymų, kad asmuo realiai vykdė veiklą, neturėjo patalpų, įrangos, kai kuriais atvejais apžiūrėdavo transporto priemonę tiesiogiai, tačiau tik vizualiai, taigi tokia apžiūra neturi nieko bendro su realiu transporto priemonių techninės būklės ir tinkamumo dalyvauti eisme patikrinimu. Taigi ir šioje situacijoje teismai akcentavo veiklos realumą BK 202 straipsnio atveju. Tačiau kasacinis teismas nurodė, kad kaltinamojo veiksmai įsteigiant Asociaciją ir jai vadovaujant bei jos vardu neregistruotinių transporto priemonių savininkams už pinigus išduodant netikrus tokių transporto priemonių ir jų techninės patikros liudijimus teoriškai galėtų būti kvalifikuojami pagal BK 203 straipsnio 2 dalį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi iš aptartos situacijos galima daryti išvadą, kad realiai juridiniam asmeniui nevykdant veiklos, kuria yra kaltinamas, šio veiksmai jokia atveju negali būti kvalifikuotini pagal BK 202 straipsnį, tokia veikla, kai juridiniu asmeniu tik dangstomasi, nes juridinio asmens vardu veiklos neteisėtumą slėpti paprasčiau ir šis realios veiklos nevykdo, turėtų būti kvalifikuojama kaip juridinio asmens naudojimas neteisėtai

veiklai nuslėpti. Tačiau praktikoje susiklosto ir situacijų, kuomet pastarosios veikos kvalifikuojamos sutaptimi. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje visų trijų instancijų teismai nustatė, jog asmuo tyčia neregistruodamas užsienio bendrovės Mokesčių mokėtojų registre asmuo versliškai, stambiu mastu vertėsi komercine veikla (konkrečiai automobilių detalių prekyba) ir naudojo užsienio bendrovę savo vykdomai neteisėtai veiklai nuslėpti. Gindamasis nuo kaltinimų asmuo teigė, jog veikė ne kaip fizinis asmuo, o kaip užsienio bendrovės atstovas. Tačiau teismai padarė išvadą, jog asmuo savarankiškai, nuolat ir sistemingai vykdė veiklą, kuria siekiama pelno ir kuri atitinka individualiai veiklai būdingus požymius, o užsienio bendrovę naudojo siekdamas ne tik nuslėpti savo neteisėtai vykdomą veiklą, gautas pajamas, bet ir išvengti mokesčių prievolių taigi asmens veiksmai kvalifikuotini pagal BK 202 straipsnio 1 dalį ir 203 straipsnio 2 dalį. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi šioje situacijoje jau matyti, kad asmuo realiai aktyviai vykdo veiklą, todėl tokio atvejo kvalifikavimas ir skiriasi nuo pirmiau analizuoto atvejo.

Atlikus BK 202 straipsnio analizę santykyje su kitomis nusikalstamomis veikomis matyti, jog šio straipsnio 1 dalis dažnai sutaptimi kvalifikuojamas kartu su BK 300 straipsniu nustatančiu atsakomybę už dokumentų klastojimą ir disponavimą suklastotais dokumentais. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šios veikos paprastai tarpusavyje būna susijos – kylančios viena iš kitos arba esančios viena kitos tęsiniu. Pavyzdžiui, vienoje byloje asmuo buvo kaltinamas tuo, kad neteisėtai vertėsi naudotų automobilių prekyba, be to klastojo automobilių pardavimo dokumentus, nurodydamas mažesnę automobilio pardavimo kainą, nei realiai buvo gauta pinigų, ir šiuos žinomai suklastotus dokumentus panaudojo pateikdamas pirkėjams, dėl to į Kelių transporto priemonių registrą buvo įrašyta tikrovės neatitinkanti informacija apie automobilio pardavėją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau iš teismų praktikos aiškiai matyti, kad neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sudėtis neapima dokumentų klastojimo sudėties. Toks kvalifikavimas taip pat neprieštarauja *non bis in idem* principui, kadangi baudžiamos dvi visiškai skirtingos asmens veikos – asmens neteisėta ekonominė veikla pasireiškė ne vertimusi dokumentų klastojimu, o automobilių pardavimu. Dokumentų klastojimas aptariamam atveju buvo paraleli nusikalstama veika.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame poskyryje, galima daryti dvi išvadas. Pirma, skiriant BK 202 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimą nuo kitų nusikalstamų veikų pirmiausia reikia nustatyti ar pati veikla (iš kurios gali būti gaunamos pajamos) nėra uždrausta BK. Jeigu veikos (iš kurios gaunamos pajamos) sudėtis atitinka tam tikros nusikalstamos veikos sudėtį kvalifikavimas pagal BK 202 straipsnį negalimas, nes BK 202 straipsnis yra bendroji norma konkurencijos akistatoje. Antra, BK 202 straipsnis pasižymi vienu esminiu skiriamuoju požymiu, jog neteisėta veikla, iš kurios gaunamos pajamos, turi būti vykdoma realiai, o ne tik faktiškai – imituojant jos vykdymą.

3.4. Dažniausi Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 202 straipsnio taikymo atvejai Lietuvos Respublikos teismų praktikoje

Analizuojant naujausią Lietuvos Respublikos teismų praktiką dėl BK 202 straipsnio taikymo pastebėtina, kad nors straipsnio dispozicija apima platų spektrą ekonominių veiklų, tačiau neteisėtas vertimasis kai kuriomis ekonominės veiklos rūšimis pasireiškia dažniau už kitas. Be abejonės tokia tendencija gali būti susijusi su sudėtingu kai kurių neteisėtų ekonominių veiklų atskleidimu ir jų latentišku. Tačiau magistro darbo temose tokios problematikos identifikavimas yra svarbus, kadangi nustačius tam tikros neteisėtos ekonominės veiklos vyravimą bylose dėl BK 202 straipsnio taikymo reikia iširti ar dažnas tokių neteisėtų ekonominių veiklų nagrinėjimas teismuose, formuojami precedentiniai atvejai, kartu nelemia vertinamųjų požymių aiškinimo ir vertinimo raidos. Kitaip tariant ar tam tikrų veiklų specifika ir jų dažnumas nelemia versliško kaip vertinamojo požymio ribų siaurinimo.

Didžiausią dalį Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą pasiekusių bylų dėl BK 202 straipsnio taikymo nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2024 m. vasario 29 d. sudarė bylos dėl neteisėto vertimosi komercine veikla. Tarp šių veiklų dažniausiai pasikartojo automobilių bei jų detalių prekyba neinformavus apie šią veiklą mokesčių administravimo institucijos ir oficialiai neįregistravus vykdomos ekonominės veiklos. Taigi iš šių neteisėtų veiklų pobūdžio, kiekio, vykdymo būdo, šių veiklų atskleidimo, galima išvesti tokias tendencijas: pirma, neteisėtu vertimusi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 straipsnio 1 dalis) dažniau užsiimama nei vertimusi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 straipsnio 2 dalis), antra, dažnesnė neteisėtumo apraiška yra vertimasis „kitokiu neteisėtu būdu“, iš kurio dažniausiai veikla yra užsiimama neįregistravus vykdomos veiklos.

Svarbu tai, kad visose aptariamo laikotarpio bylose dėl neteisėtos komercinės veiklos – automobilių (ar jų detalių) prekybos buvo nustatytas ne tik stambaus masto, bet

ir versliškumo požymis. Tai gali rodyti tendenciją, kad versliškumo požymis praranda tokiose bylose savo vertinamumą ad hoc ir nustačius stambaus masto kriterijų gerokai mažiau įrodinėjamas versliškumas, tačiau pastarasis vis tiek inkriminuojamas kartu su stambaus masto požymiu. Pavyzdžiui, kai kuriose bylose stambaus masto ir versliškumo požymių buvimo konkrečioje veikloje argumentacija persipina ir abu šie požymiai būna grindžiami tomis pačiomis aplinkybėmis (Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitose bylose teismai aiškiai pasisako apie kiekvieno iš požymių turinį, tačiau labiau akcentuoja, jog pasiektas stambus mastas, todėl versliškumo požymio nustatymas nėra esminis. Kaip pastebi P. Veršekys, vertinamasis požymis išsiskiria tuo, kad jo turinį nustato teismas, vertinamojo požymio turinys nustatomas kiekvienu individualiu atveju bei atsižvelgiant į konkrečias bylos faktines aplinkybes (P. Veršekys, 2013, p. 63). Todėl kiekvienos bylos teisminėje stadijoje svarbu ne tik atskleisti šio požymio turinį, bet ir konkrečiu atveju įvertinti ar toks požymis, kaip jis apibrėžtas, atsiskleidžia asmens veikloje. Sutiktina su tuo, kad BK nėra daug nusikalstamų veikų, kurių sudėtyse būtų įtvirtinti du alternatyvūs požymiai, jų tarpusavio santykis yra mažai nagrinėtas mokslinėje literatūroje. Magistro darbo autoriaus nuomone, kiekvienu atveju vertinant ar asmens vykdoma veikla atitinka konkretaus straipsnio sudėtį (šios sudėties būtinuosius požymius), jeigu požymis yra inkriminuojamas, reikalinga tokį inkriminavimą aiškiai pagrįsti.

Iš analizuotų atvejų matyti, kad tiek, kiek tai susiję su vertinamųjų požymių problematika, teismai tam tikrų pasikartojančių neteisėtų ekonominių veiklų atvejais labiau linkę atskleisti požymio turinį ir kur kas siauriau požymį pagrįsti faktinėse bylos aplinkybėse. Taigi iš to darytina išvada, kad versliškumo požymis jokiais atvejais neturėtų būti inkriminuojamas formaliai, nepaisant to ar jo inkriminavimas keičia nusikalstamos veikos kvalifikavimą ar ne (t. y. versliškumas negali būti dirbtinai inkriminuojamas tais atvejais, kai nustatomas stambaus masto požymis). Dar daugiau, abu šie požymiai turi būti atskleidžiami (kalbant apie jų turinį), analizuojami, vertinami ir pagrindžiami atskirai.

4. BAUDŽIAMOSIOS IR ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS ATRIBOJIMAS

4.1. Atskyrimo kriterijai ir kvalifikavimo problematika

Baudžiamoji teisė yra represinio pobūdžio teisės šaka nustatanti pačias griežčiausias poveikio priemones, todėl jos kišimasis į ekonominius ir verslo teisinius santykius galimas tik kraštutiniais atvejais (Fedosiuk, O. 2012, p. 715). Kaip ir visų pažeidimų ekonomikai ir verslo tvarkai, taip ir konkrečiai neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sistemą sudaro ne tik baudžiamosios, bet ir administracinės teisės pažeidimai bei civiliniai deliktai, kurių atribojimas neretai tampa komplikuotas. Lietuvos teisinėje sistemoje neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla administracinės ir baudžiamosios atsakomybės takoskyrą pasirinkta grįsti dviem alternatyviais požymiais versliškumu ir stambiu mastu. Apibendrintai tai reiškia, kad bent vieno iš pastarųjų požymių identifikavimas lemia išėjimą už administracinės teisės ribų. Versliškumo ir stambaus masto aiškinimas teisės doktrinoje buvo analizuojamas magistro darbo 2.2. skyriuje, todėl toliau bus tirama kaip šių požymių traktuotės atsiskleidžia teismų praktikoje ir kokias praktines inkriminavimo problemas jos lemia.

Remiantis apibendrinta teismų praktika versliškumo požymis veikoje nustatomas konstatavus, kad ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla užsiimama sistemingai ar nuolat (paprastai ne mažiau kaip tris kartus) ir tokia veikla yra nuolatinis pagrindinis ar reikšmingas papildomas kaltininko pajamų ar pragyvenimo šaltinis. Pastebėtina tai, kad šios pajamos vertinant versliškumą jokių atveju nėra siejamos su konkrečiu dydžiu, o nustatomos atsižvelgiant į veika besiverčiančio asmens padėtį, turimų įsipareigojimų kiekį ir jų dydį, jo šeiminių padėtį, etc. Versliškumas negali būti identifikuojamas vien pagal padarytų pažeidimų skaičių, veikos pastovumą, pajamų dydį ar sistemingumą, bet identifikuojamas ir pagal kitus požymius, rodančius didesnę veikos pavojingumo laipsnį (parengiamųjų darbų neteisėtai komercinei ar kitokiai veiklai organizuoti ir vykdyti atlikimas, šios veiklos valdymas ir kitokie veiksmai). Didesnę pavojingumą taip pat gali identifikuoti tokie požymiai kaip išvystyta neteisėto verslo infrastruktūra, platūs ryšiai (pvz., su tiekėjais), aktyvi teikiamų paslaugų vartotojų paieška, reklama, samdomų darbuotojų buvimas, didelių organizacinių pastangų poreikis verslui vykdyti ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi kaip matyti teismai versliškumo požymį vertina ir matuoja remdamiesi tam tikrų per ilgametę praktiką surinktų kriterijų baze.

Pavyzdžiui, byloje dėl neteisėto vertimosi gydytojo dermatovenerologo veikla versliškumo kriterijus buvo nustatytas vertinant tai, kad per vienerius metus kaltinamoji

invaziniu metodu – hialurono rūgšties užpildu atliko 80 procedūrų, už jas gavo 11 800 Eur, apie atliekamas procedūras skelbėsi socialiniame tinkle, didžioji dauguma asmenų, kuriems buvo suteiktos aptariamoms paslaugoms, apie kaltinamosios teikiamas paslaugas sužinojo būtent socialiniame tinkle, kuriame buvo reklamuojamasi, kaltinamoji veiklą vykdė keturiuose miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Panevėžyje). Pažymėtina tai, kad teismas vertino ir tokias aplinkybes, kad kaltinamoji švirškštus su hialurono rūgšties užpildu pirkė sistemingai, jai buvo suteikta 35 procentų nuolaida (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip matyti iš bylos fabulos kaltinamosios gautos pajamos iš neteisėtos veiklos vykdymo nesiekė stambaus masto požymio, todėl versliškumo inkriminavimas buvo iš esmės lemtingas nustatant ar asmuo padarė nusikalstamą veiką ar administracinės teisės pažeidimą. Teismai versliškumo inkriminavimo aptariamoje situacijoje nesiejo su vienu veiklos požymiu ir jį plačiai pagrindė pateikdami daug aplinkybių, kurios suponuoja apie intensyvų asmens siekį plėsti savo veiklos mastą. Kitoks versliškumo vertinimas pasireiškia bylose, kuriose yra nustatomas veiklos stambaus masto požymis, kuris pats savaime jau yra pakankamas baudžiamajai atsakomybei kilti. Tokiose bylose dažniau galima identifikuoti kiek formalesnį versliškumo požymio inkriminavimą, kuris, tikėtina, nesant stambaus masto požymio nebūtų pakankamas baudžiamajai atsakomybei. Pavyzdžiui, byloje, kurioje asmuo buvo teisiamas už neteisėtą prekybą automobiliais veikos versliškumo požymį teismai argumentavo tuo, kad asmuo interneto svetainėje paskelbė 92 skelbimus apie parduodamus automobilius, pasirūpino galimybe parduodamus automobilius laikyti automobilių pardavimo aikštelėje, turėjo pasiruošęs pirkimo–pardavimo sutarčių blankus prancūzų ir lenkų kalba, aktyviai ir kaip patyręs automobilių pardavėjas bendravo su potencialiais pirkėjais telefonu, nurodydamas parduodamų automobilių techninę būklę, defektus, VIN kodus, derėjosi dėl kainų, tarėsi dėl susitikimo laiko ir vietos. Be to, tokia veikla buvo vienintelis ir pagrindinis asmens pragyvenimo šaltinis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip matyti, be skelbimų skaičiaus nematyti, jog teismas remtųsi konkrečiais įrodymais, tuo tarpu akcentuojami fragmentiški ir atskiri asmens veiksmai. Sutiktina su tuo, kad be šių veiksmų, kurie buvo nustatyti (ypač tokių kaip bendravimas su potencialiais pirkėjais), vargu ar asmeniui apskritai būtų įmanoma įvykdyti kiek daugiau nei keletą automobilių pardavimų, todėl toks versliškumo nustatymas yra abejotinas. Tačiau kasacinės instancijos teismas pateikia tam tikrus argumentus, kodėl versliškumas bylose dėl neteisėto vertimosi automobilių prekyba turėtų būti vertinamas kitaip nei kitose neteisėtose ekonominėse veiklose, o konkrečiai - prekybos automobiliais specifika pasižymi tuo, jog jai versliškai ir

pelningai vykdyti nebūtina išvystyta infrastruktūra, platūs ryšiai su automobilių tiekėjais ir transportuotojais, nėra būtinos ir tokiai veiklai skirtos patalpos ar samdomi darbuotojai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dėl versliškumo požymio vertinimo bylose dėl BK 202 straipsnio taikymo taip pat yra pasisakęs, kad versliškumo preziumavimas jokiai atveju nėra galimas. Teismas kiekvienu atveju turi išanalizuoti visas bylos aplinkybes, atsižvelgti į kasacinę teisės taikymo praktiką, išaiškinimus, pateiktus panašiose pagal teisinę ir faktinę situaciją kasacinėse bylose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pavyzdžiui, vienoje byloje asmenų grupė buvo kaltinama neteisėtu vertimusi ūkine komercine veikla, kuri pasireiškė sūdytos ir rūkytos mėsos gamyba bei realizavimu neturint tam reikalingo leidimo. Visgi teismai vienareikšmiškai sprendė, kad versliškumo kriterijaus šioje byloje nėra, kadangi šis požymis kaltinime buvo grindžiamas tik viena aplinkybe t. y. remiantis kratos metu rastu pas G. K. mėsos kiekiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tai, kad versliškumo negalima grįsti vienu ar keliais požymiais kasacinis teismas pasisako ir kitose bylose, konstatuodamas, kad vien ilgas veiklos vykdymo laikotarpis savaime nelemia versliškumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tuo tarpu kitoje byloje, kuri taip pat buvo susijusi su maisto gaminių platinimu teismai kaltinamojo veikloje inkriminavo versliškumo požymį. Tokia išvada buvo grindžiama tuo, kad kaltinamasis neteisėta prekyba mėsos gaminiiais užsiėmė virš aštuonių mėnesių, aktyviai ieškojo tiekėjų ir pirkėjų, vykdė reguliarius mėsos gaminių pristatymo užsakymus, <...> organizavo samdomų darbuotojų, vykdžiusių mėsos gaminių krovos darbus, transportavimą ir pan., taip pat inkriminuojamos veikos padarymo metu niekur nedirbo ir ši komercinė veikla jam buvo pagrindinis pajamų šaltinis. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tiriant alternatyvaus požymio stambaus masto kvalifikavimą pastebėtina, kad nors šis požymis yra išreikštas konkrečiu dydžiu, tačiau teismų praktikoje vis tiek randasi aiškintinos problematikos. Pavyzdžiui, vienoje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl kasmet kintančios MGL (dabar vadinamos BSI) išraiškos. Kaltinamasis byloje gindamasis nuo stambaus masto inkriminavimo pareiškė, kad iš jo veiklos gautos pajamos nesiekė 500 MGL sumos, kuri pastarojo buvo apskaičiuota pagal bylos nagrinėjimo metu galiojančią MGL dydį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad inkriminuotinos neįteisintos ekonominės veiklos laikotarpiu, kuriuo asmuo vykdė neteisėtą veiklą nustatytas bazinis bausmių ir nuobaudų dydis buvo mažesnis, todėl atitinkamai stambaus masto (500 MGL)

dydis taip pat mažesnis ir kaltinamojo gautos pajamos šį dydį viršijo. MGL dydis – tai ekonominis rodiklis ir jo nustatymas nepriskiriamas baudžiamojo įstatymo reglamentavimo sričiai, todėl BK 3 straipsnio, reglamentuojančio baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką, nuostatos MGL dydį nustatančioms normoms netaikytinos ir baudžiamosiose bylose MGL dydis taikomas toks, koks buvo nustatytas veikos padarymo metu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kita problematika yra susijusi su magistro darbo 2.2 poskyryje aptartu BK pakeitimu, kuriuo stambaus masto išraiška buvo nustatyta BK 212 straipsnyje (pakeista 2023 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. XIV-1925). Šis pokytis, kaip matyti, įnešė pakankamai daug neaiškumo, kadangi anksčiau stambaus masto nustatymui buvo remiamasi ANK 127 straipsnio 4 dalies formuluote, o ši, pažymėtina, skiriasi nuo BK įtvirtintos formulotės. Esminis skirtumas tas, jog ANK nurodoma: stambiu mastu, kai <...> gaunamos pajamos (įplaukos) ar paskutinių dvylikos mėnesių pajamos (įplaukos) <...> neviršija 500 BSI. Taigi ši formulotė suponuoja, jog galima vertinti apskritai gaunamas pajamas iš neteisėtos veiklos arba paskutinių dvylikos mėnesių pajamas. Tuo tarpu naujasis BK reguliavimas tokios alternatyvos neįtvirtina ir nustato, kad vertinamos tik iš šios veiklos gautos paskutinių dvylikos mėnesių pajamos. Iš analizuotos teismų praktikos matyti, kad iki šiol teismai nustatinėdami stambaus masto požymį daugiausia rėmėsi per visą veiklos vykdymo laikotarpį gautomis pajamomis, neapibrėždami konkrečių laikotarpių (Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Sunku prognozuoti kokią įtaką teismų praktikoje stambaus masto inkriminavimui turės aptarta BK naujovė, tačiau tikėtina, jog pajamų srautą apibrėžus konkrečiu laikotarpiu iš neteisėtos veiklos gautų pajamų įrodymas gerokai pasunkės.

Galiausiai mokslinėje doktrinoje yra kritikuojamas alternatyvus pajamų skaičiavimui stambaus masto nustatymo būdas, tai, kaip apibrėžta BK ir ANK, nustatyta tvarka neįtrauktų į apskaitą prekių vertės dydis, viršijantis 500 MGL dydžio sumą. Šio stambaus masto nustatymo mechanizmas yra sudėtingas ir, kaip matyti iš naujausios teismų praktikos, netaikomas. Stambaus masto nustatymas pagal gaunamas iš veiklos pajamas dominuoja dėl to, nes prekių neįtraukimas į apskaitą yra buhalterinės apskaitos taisyklių pažeidimas, todėl atsiranda konkurencija su normomis nustatančiomis atsakomybę už apgaulingą ir aplaidų apskaitos tvarkymą. Be to, mokslininkų nuomone, vien atitinkamos vertės prekių turėjimas nereiškia veikos pavojingumo ar pastovumo, o prekių vertė tikro

masto gali nerodyti, jeigu asmens veikla susijusi ne su gaminimu ar realizavimu (Dambrauskienė A., 2017, p. 231). Vis dėlto, šiandieninėse BK ir ANK redakcijose įstatymų leidėjas nėra atsakęs aptariamo alternatyvaus pajamų skaičiavimo būdo.

Atlikus versliškumo ir stambaus masto kaip būtinųjų BK 202 straipsnio veikos požymių analizę reikalinga pažymėti tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, jog šie požymiai, nors BK 202 straipsnio 2 dalyje nėra įtvirtinti, tačiau sistemiškai aiškinant yra privalomi ir šiai daliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga AB-59-2, 2023, p. 21). Todėl natūraliai kyla klausimas, kokia atsakomybė asmeniui kyla, kai veika atitinka kitus BK 202 straipsnio 2 dalies sudėties požymius, tačiau neišpildomi versliškumo bei stambaus masto kriterijai. Pažymėtina, jog ANK nėra straipsnio, reglamentuojančio neteisėtą vertimąsi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (esamas ANK 127 straipsnis taip pat šio pažeidimo neapima). Toks reglamentavimas veda į loginę aklavietę, kadangi darytina išvada, jog tik pasiekus stambų mastą arba versliškumą veika yra laikytina pavojinga, o šiems požymiams nesant netaikoma jokia atsakomybė. Pažymėtina ir tai, kad yra pagrįsta reikiamybė šį pažeidimą reglamentuoti ANK, kadangi uždraustos veiklos vykdymas versliškai ir stambiu mastu negali būti prilyginamas tam pačiam pavojingumo laipsniui kaip aptariamos veiklos vykdymas nesant versliškumo ir stambaus masto požymių. Atsižvelgiant į tai, BK 202 straipsnio 2 dalies kvalifikavimo problematika atskleidžiant versliškumo bei stambaus masto požymius yra neatsiejamai susijusi šio pažeidimo reglamentavimo ANK spraga, tačiau šio reglamentavimo perspektyva plačiau nebus nagrinėtina, kadangi ANK 127 straipsnio reglamentavimo ir taikymo problematika nėra susijusi su magistro darbo objektu.

4.2. Palyginimas su kitų valstybių taikomais atskyrimo kriterijais

Lietuvos baudžiamosios atsakomybės modelis už neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ir profesine veikla yra išskirtinis tuo, kad kombinuoja du alternatyvius požymius, bent vieno iš kurių konstatavimas pakankamas baudžiamajai atsakomybei kilti. Kaip jau atskleista ankstesniuose magistro darbo skyriuose šių požymių nustatymas yra skirtingas – stambaus masto atveju teismai turi konkretų lyginamą dydį (500 MGL), versliškumo atveju tik tam tikrus teismų praktikos suformuotus orientyrus. Pastarasis modelis lemia tai, kad stambaus masto nustatymo atveju baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimas yra pakankamai aiškus ir objektyvus, o versliškumo nustatymo atveju šių dviejų skirtingų atsakomybės rūšių atskirtis priklauso nuo subjektyvaus vertinimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas patvirtindamas versliškumo požymio neapibrėžtumą yra išaiškinęs, kad vertinant baudžiamosios atsakomybės atskyrimą nuo

administracinės atsakomybės remiantis versliškumo požymiu sprendimas visada turi būti pagrįstas teismo vidiniu įsitikinimu dėl tokios neteisėtos veiklos didesnio pavojingumo ir administracinės atsakomybės nepakankamumo bei neproporcingumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Mokslinėje literatūroje gausėja nuomonių, jog versliškumo požymio dėl sudėtingo inkriminavimo ir kitų ydingumų reikėtų atsisakyti ir baudžiamąją atsakomybę nuo administracinės skirti tik remiantis stambaus masto kriterijumi. Priešingai, šios pozicijos oponentai teigia, kad vien stambus mastas nėra kriterijus visapusiškai nusakantis aptariamą veikos pavojingumą. Sutiktina su tuo, jog atsisakius versliškumo požymio BK 202 straipsnio taikymo efektyvumas gerokai sumažėtų (Švedas et al., 2016, p. 241). Toliau gilinantis į neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo klausimus reikalinga paanalizuoti kitus praktinius reglamentavimo pavyzdžius atsakomybių atribojimo ribose.

Atsižvelgiant į magistro darbo analizės kryptį, naudinga paanalizuoti jau aptartų posovietinių valstybių, kurių pasirinktas modelis yra siauresnis ar platesnis neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla kriminalizavimas, baudžiamosios ir kitų šakų atsakomybių atribojimą šios nusikalstamos veikos kontekste. Kaip jau aptarta magistro darbo 1.2 poskyryje, Estijos baudžiamasis kodeksas nustato atsakomybę už vertimąsi ekonomine veikla neturint licencijos bei už vertimąsi uždrausta ekonomine veikla. Pažymėtina, kad ši norma neapima jokių papildomų požymių – stambaus masto, versliškumo, didelės žalos, etc. Tai suponuoja išvadą, kad šios veikos kvalifikavimui pagal baudžiamąjį kodeksą pakanka nustatyti objektyviąją veikos pusę bei subjektyviuosius požymius. Viena vertus, tokia veikos formuluotė suponuoja apie vienintelę galimą *ultima ratio* atsakomybę šios veiklos vykdymo atveju ir kartu paneigia švelnesnės atsakomybės taikymo galimybę. Pažymėtina tai, kad ekonomines veiklas Estijoje yra reguliuojamos Ekonominių veiklų aktu, kuris laikytinas priskirtinas administracinio pobūdžio teisės aktui. Tačiau nors šis aktas nustato vertimosi ekonomine veikla tvarką, tačiau atsakomybė yra siejama tik su neteisingos informacijos teikimu kompetentingoms institucijoms. Čia pastebėtina minimali koreliacija su Lietuvos teismų praktikos pateiktais kitokio neteisėto veiklos vykdymo būdo išaiškinimais – vienas iš jų yra susijęs su licencijos (leidimo) gavimu pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis. Taigi darytina išvalga, kad Lietuvoje neteisingos informacijos pateikimas kompetentingai institucijai gali būti kaip vienas iš neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla požymių, tuo tarpu Estijoje tai atskiras, labiau administracinės teisės riboms priskirtinas pažeidimas.

Analizuojant Bulgarijos baudžiamosios atsakomybės ribas neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla kontekste pažymėtina, kad nustatyti tikslią baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atskirtį yra sudėtinga, nes neteisėtos ekonominės veiklos išdėstytos atskiruose Bulgarijos baudžiamojo kodekso straipsniuose. Vis dėl to atskiruose neteisėtą ekonominę veiklą nustatančiuose straipsniuose taip pat nėra nustatyti jokie papildomi požymiai, kurie suteiktų galimybę veiką kvalifikuoti kaip administracinės teisės pažeidimą, jeigu asmens veikloje nustatyti požymiai nebūtų identifikuoti.

Artimesnis Lietuvoje egzistuojančiam aptariamoms veikoms baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atskirties modeliui yra Latvijos reglamentavimas. Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 207 straipsnyje yra įtvirtinta atsakomybė tam, kas ėmėsi ekonominės veiklos jos neįregistravęs ar neturėdamas tam reikalingo specialaus leidimo (licencijos) ar tokios veiklos tęsimas po įsakymo ją sustabdyti. Šioje normoje taip pat nustatyti būtinieji alternatyvieji požymiai – stambus mastas ir didelė žala. Taigi nors objektyviojoje nusikalstamos veikos pusėje galime išvystyti nemažai skirtumų: (i) Latvijos modelis neapima uždraustos veiklos vykdymo, (ii) Lietuvos modelis neišskiria tokio veiklos vykdymo būdo kai veika tęsiama po jos oficialaus nutraukimo, tačiau šiuose reglamentavimuose yra aiškiai įtvirtinta, jog baudžiamoji atsakomybė yra ne vienintelė taikytina atsakomybė už neteisėtą vertimąsi ekonomine veikla. Kaip pastebėtina vienas iš alternatyviųjų požymių – stambus mastas sutampa. Tačiau pagrindinis skirtumas yra tas, kad šis požymis Latvijos baudžiamajame kodekse tiesiogiai nėra atskleistas, todėl šį galima traktuoti kaip vertinamąjį. Kitas skirtumas yra tas, jog Latvijoje baudžiamoji atsakomybė dar siejama su žala, kas lemia tai, jog yra akcentuoti veiklos padariniai. Tuo tarpu Lietuvoje atsisakyta pavojingumą sieti su padariniais ir vietoj didelės žalos yra įtvirtintas versliškumo požymis. Tokia įstatymo leidėjo pozicija galėtų būti grindžiama tuo, jog Lietuvoje neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sudėtis yra formali, todėl nebūtini ir padariniai jai kilti. Kita vertus, Lietuvos BK 212 straipsnyje yra apibrėžtas ir didelės turtinės žalos tikslus dydis – <...> didelė, kai jos dydis viršija 400 MGL dydžio sumą, bet neviršija 900 MGL dydžio sumos, labai didelė, kai jos dydis viršija 900 MGL dydžio sumą. Pažymėtina, kad šis dydis aktualus tik kitiems šio BK XXXI skyriaus straipsniams, kurie identifikuoja didelę žalą kaip būtinąjį sudėties elementą. Taigi šio požymio 202 straipsnio sudėtyje atsisakyta dar ir dėl to, nes veika būtų apibrėžiama dvejais alternatyviais tačiau įstatyme aiškiai išreikštais požymiais. Kitaip tariant konkrečios situacijos vertinamumas ad hoc būtų absoliučiai eliminuotas.

Taigi apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad aiškių ir konkrečių baudžiamosios ir administracinės atsakomybių atskyrimo kriterijų šios veikos atžvilgiu kitos Europos valstybės netaiko. Todėl dabartinis Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojantis neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla reguliavimas, pasitelkiant versliškumą ir stambų mastą kaip administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimą yra aiškus ir pagrįstas, kadangi šie požymiai pakankamai nusako veikos pavojingumą. Tai, kad versliškumas yra vertinamasis požymis niekaip nepaneigia to, kad aptariamoje veikoje jis identifikuoja pavojingumą, o pavojingumo nustatymas yra pakankamas pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę kaip ultima ratio priemonę.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nors Sovietų Sąjungos padariniai – ekonominės veiklos tradicijų trūkumas, teisinės sąmonės trūkumas lemia tai, kad Lietuva vis dar nėra pasiruošusi dekriminalizuoti neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, perspektyvoje reikėtų sekti vakarų Europos dekriminalizavimo pavyzdžiu, kuris ženkliai mažiau kišasi į asmenų ūkinę laisvę bei nekelia kvalifikavimo problemų.
2. BK 202 straipsnio 1 dalies lingvistinė formuluotė „*ėmimasis veiklos*“, nesisieja su šio straipsnio esminiais sudėties požymiais, kadangi yra koncentruota į veiklos pradžią. Tokia formuluotė kelia grėsmę teisės taikytojo klaidinimui kvalifikavimo procese. Magistro darbo autorius siūlo suvienodinti straipsnio pavadinimo, 1-os bei 2-os dalių sąvokas ir nuosekliai laikytis „*vertimosi veikla*“ formuluotės, kadangi ši sąvoka labiau atitinka BK 202 straipsnyje reglamentuojamos veikos esmę.
3. Kvalifikuojant nusikalstamą veiką pagal BK 202 straipsnio 1 dalį neteisėtumo požymis „*veiklos vykdymas kitokiu neteisėtu būdu*“ sietinas ne su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, o su nelegaliu vertimosi tokia veikla pobūdžiu, todėl kitoks neteisėtas būdas negali būti aiškinamas plečiamai ir turi remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nustatytais kriterijais.
4. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika uždraustomis veiklomis BK 202 straipsnio 2 dalies kontekste turėtų būti laikytinos tokios uždraustos ekonominės veiklos, kurių teisėtai vykdyti apskritai neįmanoma – teisės aktų ir tvarkos, kuria remiantis tokią veiklą būtų galima vykdyti teisėtai, Lietuvos Respublikoje nėra. Magistro darbo autorius siūlo uždraustomis ekonominėmis veiklomis BK 202 straipsnio 2 dalies kontekste laikyti ekonomines veiklas, kurios yra uždraustos įstatymuose (išskyrus BK ir ANK) ir aukštesnės galios teisės aktuose.
5. Nauji atradimai, sparti technologijų raida lemia naujas nusikalstamumo tendencijas. Atitinkamai, dėl tokio visuomeninių santykių progreso įstatymų leidėjas ne visuomet spėja juos reguliuoti taip, kad būtų apgintos pamatinės įstatymuose ir aukštesnės galios teisės aktuose įtvirtintos vertybės. Aptartas nusikalstamos veikos objektyviosios pusės uždraustumo požymio aiškinimas sudaro prielaidas BK 202 straipsnio 2 dalį taikyti taip, jog būtų užpildytos spragos, atsirandančios dėl visuomeninių santykių sparčios raidos. Be to, toks aiškinimas sudaro pagrindą vengti nereikalingos kazuistikos baudžiamajame įstatyme.

6. Versliškumas yra vertinamasis būdo požymis, todėl universalaus apibrėžimo, pagal kurį šį požymį būtų galima nustatyti, nėra ir negali būti. Vertinti veiklos versliškumą kiekvienu atveju reikalinga ad hoc, remiantis šį požymį identifikuojančių kriterijų baze, kuri yra nustatyta ir tobulinama per daugiametę Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką.
7. Stambus mastas neteisėtoje ekonominėje veikloje inkriminuojamas tuomet, kai iš neteisėtos veiklos gautų pajamų metinė suma viršija 500 MGL dydžio sumą. Kadangi MGL dydis yra ekonominė, o ne teisinė kategorija, MGL dydis taikomas toks, koks buvo nustatytas veikos padarymo metu, nepaisant to, kad dažniausiai tai sunkina kaltinamojo padėtį.
8. Skiriant BK 202 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimą nuo kitų nusikalstamų veikų pirmiausia reikia nustatyti ar pati veikla, iš kurios gali būti gaunamos pajamos, nėra uždrausta BK. Jeigu veiklos, iš kurios gaunamos pajamos, sudėtis atitinka tam tikros nusikalstamos veikos sudėtį, kvalifikavimas pagal BK 202 straipsnį negalimas, nes BK 202 straipsnis yra bendroji norma konkurencijos akistatoje. Antra, BK 202 straipsnis pasižymi vienu esminiu skiriamuoju požymiu – neteisėta veikla, iš kurios gaunamos pajamos, turi būti vykdoma realiai. Veiklos imitavimas ar tik faktinis jos vykdymas neatskleidžia BK 202 straipsnio sudėties.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Žin. 2015, 11216.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin. 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Žin. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas Žin. 2002, Nr. 91-3891.
6. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas Žin. 2003, 73-3085.
7. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas Žin. 1999, Nr. 66-2127.
8. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas Žin. 2019, Nr. 10324.
9. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas Žin. 1999, Nr. 30-856.
10. Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas Žin. 1995, Nr. 59-1462.
11. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas Žin. 2002, 35-1271.
12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas Žin. 2006, Nr. 82-3254.
13. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas Žin. 2002, Nr. 56-2225.
14. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas Žin. 1999, Nr. 60-1945.
15. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas Žin. 1961, Nr. 18-147.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl licencijavimo pagrindų aprašo ir licencijų informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo, Žin. 2012, Nr. 90-4697.

Užsienio valstybių norminiai teisės aktai

1. Bulgarijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [Interaktyvus], [Žiūrėta 2024 m. vasario 24 d.] <https://legislationline.org/taxonomy/term/23079>
2. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [Interaktyvus], [Žiūrėta 2024 m. vasario 23 d.] <https://legislationline.org/taxonomy/term/15687>
3. Estijos Respublikos ekonominių veiklų aktas <https://faolex.fao.org/docs/pdf/est191898ENG.pdf>
4. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [Interaktyvus], [Žiūrėta 2024 m. kovo 23 d.] <https://legislationline.org/taxonomy/term/25694>

5. Olandijos baudžiamasis kodeksas [Interaktyvus], [Žiūrėta 2024 m. vasario 24 d.] <https://legislationline.org/taxonomy/term/21627>
6. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [Interaktyvus], [Žiūrėta 2024 m. sausio 15 d.] <https://legislationline.org/taxonomy/term/25685>

Travaux préparatoires

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 202(1) straipsniu įstatymo projektas (2023). Reg. Nr. XIVP-3109.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 202(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2023). Dok. Nr. XIVP-3109.
3. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 202(1) straipsniu įstatymo projekto (2023). Dok. Nr. XIVP-3109.

Specialioji literatūra

1. Abramavičius et al. (2009). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras.
2. Abramavičius A. (2003). Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Teisė: ISSN 1392-1274.
3. Baublys et al. (2012). Teisės teorijos įvadas (2 leidimas). Vilnius: Mes.
4. Dambrauskienė, A. (2017). Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė.
5. Fedosiuk, O. (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija.
6. Fedosiuk, O. (2013). Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: Optimalių kriterijų beiškant. MRU institutas.
7. Gavelis et al (2002). Ekonominio nusikaltimo samprata. Leidinyje: Ekonomika.
8. Ivoška, G. (2003), Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai atskyrimas nuo panašių nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų.
9. Jakubiec, W., Kulinski, M. (2023). The phenomenon of economic crime: threats and contemporary trends. ISSN: 2543-411X.
10. Johannes Wessels (2003). Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Eugrimas.

11. Juškevičiūtė-Vilienė, A. Teisinės ūkinės veiklos laisvės ištakos. Vilnius: Teisė, ISSN 1392- 1274.
12. Kaziliūnaitė, R (2013). Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. Teisė: ISSN 2029–2236.
13. Kūris, E. (2005) Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė. Jurisprudencija t. 64(56).
14. Piesliakas, V. (1994). Nusikaltimai ekonomikai. Vertimasis uždrausta komercine, ūkine veikla. Neteisėta įmonės veikla. Komentarai. Teisės problemos Nr. 2.
15. Švedas, P. (2011). Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą. Daktaro disertacija. Vilnius: Socialiniai mokslai, teisė.
16. Švedas et al. (2016). Baudžiamoji justicija ir verslas, VDU.
17. Švedas et al. (2022). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sistemiškumo iššūkiai, Vilniaus universiteto leidykla.
18. Veršėkys, P. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtyse. Teisės apžvalga: ISSN 2029-4239.
19. Visuotinė lietuvių enciklopedija. *Ekonomika*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/ekonomika/> [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 7 d. nutarimai.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-895/2016;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27-689/2018;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-17-648/2018;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-689/2018;

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130-976/2018;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2018;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102-222/2018;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-222-489/2018;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355-648/2018;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-222/2019;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129-976/2019;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-976/2019;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60-489/2020;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-166-628/2020;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202-303/2020;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218-1073/2020;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-166-511/2021;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-303/2021;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-173-387/2022;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140-788/2022;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2022;

23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-20-1073/2023;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-511/2023;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2023;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 22d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-184-511/2023;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201-719/2023;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219-179/2023;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-234-594/2023;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-654/2024;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-654/2024;
32. 2023 m. spalio 12 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai apžvalga AB-59-2;
33. 2023 m. gegužės 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai apžvalga AB-58-1;
34. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-138-1076/2019;
35. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-387/2020;
36. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-13-487/2020;
37. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-182-870/2022;
38. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-32-579/2024;
39. Utenos apylinkės teismo 2020 m. liepos 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-266/2020.

40. Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-18-563/2023.

SANTRAUKA

Neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.) kvalifikavimo problemos

Gabrielė Tamkevičiūtė

Nors įstatymo leidėjo prerogatyva yra užtikrinti aiškų ir nedviprasmių teisinių reguliavimą, tačiau nusikalstamos veikos – neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla – specifika teismams kelia esminių kvalifikavimo klausimų. Magistro darbo objektu esantis BK 202 straipsnis tiriamas kaip visetas, todėl magistro darbe yra pateikiama kompleksinė šio straipsnio kvalifikavimo analizė.

Pastebėtina, jog nagrinėdami bylas dėl neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla inkriminavimo Lietuvos teismai susiduria su trimis esminėmis kvalifikavimo problemomis. Pirma iš jų yra tiesiogiai susijusi su būtinųjų požymių – versliškumo ir stambaus masto – atskleidimu ir aiškinimu. Antroji yra susijusi su BK 202 straipsnio 1-os ir 2-os dalių santykiu, kurį lemia neteisėtumo bei uždraustumo sampratų problematika. Trečioji BK 202 straipsnio kvalifikavimo problematika glaudžiai siejasi su šios nusikalstamos veikos atskyrimu nuo kitų panašių nusikalstamų veikų. Atsižvelgiant į tai, magistro darbo uždaviniai įgyvendinami per keturias struktūrines darbo dalis: pirmoje darbo dalyje analizuojama ekonominių nusikalstamų veikų samprata ir reglamentavimas, antroje dalyje atskleidžiami nusikalstamos veikos sudėties požymiai, trečioje dalyje tiriamos kvalifikavimo problemos teismuose, ketvirtojoje dalyje aptariamas baudžiamosios ir administracinės atsakomybės santykis šios veikos atžvilgiu.

Atlikus išsamią BK 202 straipsnio kvalifikavimo analizę pateikiamos išvados dėl esminių kriterijų, kuriuos teismai turėtų vertinti kvalifikuojant veiką pagal BK 202 straipsnį. Magistro darbe taip pat pateikiamas BK 202 straipsnio 1 dalies reglamentavimo tobulinimo pasiūlymas, kuris yra siejamas su aptariamo straipsnio logine konstrukcija. Be to, magistro darbo autorius atskleidžia naują požiūrį į uždraustumo vertinimą, kuris įgalina plačiau traktuoti BK 202 straipsnio 2 dalį ir patvirtina šios normos pritaikomumą.

SUMMARY

Qualification issues of the unauthorised engagement in Economic, Commercial, Financial or Professional activities (Art. 202 of the Criminal Code)

Gabrielė Tamkevičiūtė

Although the legislator's prerogative is to ensure clear and unambiguous regulation, the specifics of unauthorised engagement in economic activities raise fundamental qualification questions for the courts. Article 202 of the Criminal Code, which is the object of the master's thesis, is studied as a whole, so the master's thesis presents a complex analysis of the qualification of this article.

It is noticeable that the Lithuanian courts face three fundamental qualification problems when examining cases related to the unauthorised engagement in Economic, Commercial, Financial or Professional activities. The first of these is directly related to the identification and interpretation of the necessary elements of entrepreneurial activity and large scale. The second one is related to the relationship between the first and second parts of Article 202 of the Criminal Code, which is determined by the issues of illegality and prohibition concepts. The third qualification problem of Article 202 of the Criminal Code is closely related to the separation of this criminal offence from other similar criminal offences. According to this, the tasks of the master's thesis are implemented through four structural parts of the work: the first part of the work analyzes the concept and regulation of economic crimes, the second part reveals the elements of this criminal offence, the third part examines qualification issues in courts, and the fourth part discusses the relationship between criminal and administrative liability regarding this violation.

After conducting a detailed analysis, conclusions are presented regarding the essential criteria that courts should consider when qualifying offence under Article 202 of the Criminal Code. The master's thesis also contains a proposal for improving the regulation of Article 202(1) of the Criminal Code, which is associated with the logical construction of the article in question. In addition, the author of the master's thesis reveals a new approach to the assessment of prohibition, which enables a broader interpretation of Article 202(2) of the Criminal Code and confirms the applicability of this norm.